

J. JAKOBSON

**EESTIMAA
KOMMUNISTLIK
PARTEI
AASTAIL 1959 – 1961**

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“ TALLINN 1969

A-29710

EKP KESKKOMITEE PARTEI AJALOO INSTITUUT
NLKP KESKKOMITEE MARKSISMI-LENINISMI FILIAAL

3 KP (E)
118

J. JAKOBSON

EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI AASTAIL 1959—1961

(EKP AJALOO ÜLEVAATE III OSA XVIII PEATÜKK)

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1969

1. EKP TEGEVUS NLKP XXI KONGRESSI OTSUSTE TÄITMISEL TÖÖTUSE ALAL

Töötades välja sotsialismi ülesehitamise plaani NSV Liidus, lähtus V. I. Lenin asjaolust, et Nõukogude Liit oli tollal ainuke sotsialismi teele asunud maa. Vastavalt sellele eraldas V. I. Lenin sotsialismi võidu üldisest probleemist sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu küsimuse.

Sotsialismi täielik võit sõltus maa sisemise arenemise tingimustest ning eeldas sotsialistliku majanduse ja kultuuri loomist, ekspluataatorlike klasside ja ekspluateerimise täielikku kaotamist.

Sotsialismi lõplik võit eeldas väljastpoolt tuleva kapitalismi taastamise võimaluse likvideerimist, s. o. kapitalismi üldkriisi edasist teravnemist, uute maade väljalangemist kapitalismi süsteemist, sotsialismi väljumist ühe maa raamidest ja muutumist ülemaailmseks süsteemiks, rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise uut tõusu, koloniaalsüsteemi kriisi süvenemist.

Andes teadusliku põhjenduse nendele suurtele muudatustele, mis leidsid aset rahvusvahelisel areenil pärast Teist maailmasõda, jõudis NLKP XXI erakorraline kongress järeldusele, et maailmas ei ole enam niisugust jõudu, mis võiks restaureerida meie maal kapitalismi ja purustada sotsialistliku maailmasüsteemi. Kapitalismi restaureerimise ohu likvideerimine tähendas aga, et sotsialism oli võitnud NSV Liidus mitte üksnes täielikult, vaid ka lõplikult.

Kõrvuti Nõukogude Liidu rahvaste uute edusammudega NLKP XXI kongressile järgnenud aastail toimusid olulised nihked kogu maailmas. Tugevnesid märgatavalt rahu-, demokraatia- ja sotsialismijõud ning nõrgenesid imperiaalsüsteemi positsioonid. Vennalikes sotsialismimaades toimusid olulised sotsiaal-majanduslikud ümberkujundused — nad jõudsid sotsialismi ehitamise lõppstaadiumi. Võidukas Kuuba revolutsioon heiskas sotsialismi lipu Ameerika

kontinendil ning lisas uut hoogu selle mandri rõhutud rahvaste vabadusvõitlusele. Koloniaalsüsteemi tabas järjekordne purustav hoop. Kümned koloniaalmaade rahvad võitsid kätte poliitilise iseseisvuse.

Laienes kapitalistlike maade töölisklassi streigivõitlus, arenes kommunistlik liikumine. Mitmetes maades loodi kommunistlikud parteid. 1960. aastal toimus Moskvas 81 kommunistliku ja töölispartei nõupidamine, kus arutati läbi rahvusvahelise olukorra aktuaalsed probleemid ning vastavalt kujunenud tingimustele arendati edasi kommunistliku liikumise strateegiat ja taktikat.

Nõukogude ühiskonna igal arenguetapil on partei töötanud välja teaduslikult põhjendatud tegevusplaani. NLKP XXI kongress formuleeris partei järjekordse põhiülesande — ehitada üles kommunistlik ühiskond meie maal — ning määras kindlaks uue arenguetapi tegevuskava lähemaks seitsmeks aastaks.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitseaastaku plaani kontrollarvud arutati enne kongressi kõikides liiduvabariikides läbi. Eesti NSV-s võttis parteiorganisatsioonide aruande- ja valimiskoosolekutest, linna ja rajooni parteikonverentsidest ning töötajate koosolekutest, kus vaagiti kontrollarve, osa ühtekokku 230 000 inimest. Oma-poolseid ettepanekuid tegi ligi 16 000 töötajat. Vabariiklike, rajooni- ja linnaajalehtede, raadio ja televisiooni toimetustesse saabus 2320 kaastööd, millest avaldati üle 2000.¹

Ettepanekud olid suunatud kohalike ressursside ja reservide paremale ärakasutamisele, planeerimises esinevate puuduste kõrvaldamisele, tootmise otstarbekamale organiseerimisele ning materiaalse ja tehnilise varustamise korraldamisele, ettevõtete edasisele spetsialiseerimisele ja koopereerimisele vabariigis. Kritiseeriti puudusi ettevõtete, ehituste, kolhooside ja sovhooside, samuti juhtivate partei-, nõukogude ja teiste organite töös, üldistati eesrindlikke kogemusi.

8.—9. jaanuaril 1959. a. toimus EKP XI kongress, kus oli esindatud 30 516 NLKP liiget ja liikmekandidaati.² Kongress tegi kokkuvõtteid NLKP XX kongressi ja EKP X kongressi otsuste täitmisest ning arutas läbi EKP Keskkomitee

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 15, l. 65.

² EKPA, f. 1, nim. 207, s.-ü. 10, l. 7, 10.

esimese sekretäri J. Käbini ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaks 1959—1965 ja vabariigi parteiorganisatsiooni ülesanded».

Ettekandes märgiti, et kontrollarvude laialdane arutamine tõstis tunduvalt parteiorganisatsioonide ja töötajate peremehetunnet ning loomingulist aktiivsust, laiendas inimeste poliitilist silmaringi, tugevdas vabariigi parteiorganisatsiooni ja töötajatevahelisi sidemeid. XI kongressi delegaadid esitasid täiendavaid ettepanekuid tootlike jõudude paigutamise, kapitaalimahutuste otstarbekama kasutamise, tootmise organiseerimise, tootmistehnoloogia täiustamise ja paljude muude küsimuste kohta. Kongress kohustas partei-, majandus- ja nõukogude organeid põhjalikult uurima tehtud ettepanekuid, kindlaks määrama nende efektiivsuse, arvesse võtma ja ära kasutama neis kõik väärtusliku.

EKP XI kongress kiitis heaks seitseaastaku plaani kontrollarvude projekti ning kavandas abinõud parteiorganisatsioonide poliitilise ja organisatsioonilise töö edasiseks parandamiseks, töötajate mobiliseerimiseks seitseaastaku ülesannete täitmisele. NLKP XXI kongressile valiti 6 otsustava hääleõigusega delegaati: J. Käbin, A. Veimer, A. Sarap, L. Lentsman, A. Müürisepp, A. Taalberg ning nõuandva hääleõigusega J. Potšupailo.¹

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvude koostisosana määras NLKP XXI kongress kindlaks ka Eesti NSV rahvamajanduse ja kultuuri arendamise ülesanded aastaks 1959—1965. Kontrollarvud nägid ette suurendada seitseaastaku jooksul vabariigi tööstuse kogutoodangut 83%, kusjuures rasketööstuses 97% ja kergetööstuses 65%, tõsta vabariigi tööstustoodangu maht 1940. aastaga võrreldes 17-kordseks.²

NLKP XXI kongress esitas nõudmise, et seitseaastaku plaanis leiaksid senisest suuremal määral arvestamist vabariikide iseärasused. Sellest lähtudes tuli Eesti NSV-s arendada välja need tootmisharud, mis kohalikke tingimusi, üleliidulist tööjaotust ja tootmise ratsionaalset paigutust arvesse võttes oleksid siin kõige otstarbekamad. Et Eestis on vajalikud eeldused põlevkivi- ja keemiatööstuse, energeetika, aparaadiehituse, kalatööstuse jt. töös-

¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 18, l. 208.

² Eesti NSV. Majandus, kultuur, Tallinn 1960, lk. 27.

tusharude arendamiseks olemas, siis nähtigi ette kõrgendatud ülesanded eeskätt nendel aladel. Eriti kiire tempo kavandati elektrienergia tootmisel: saada 1965. aastal elektrienergiat 5,5 korda rohkem kui 1958. aastal, mis on 32,5 korda rohkem kui enne nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis ja 3,3 korda rohkem kui kogu tsaari-Venemaal 1913. aastal.¹ Selline kasvutempo pidi nihutama Eesti NSV seitseaastaku lõpuks elektrienergia tootmises iga elaniku kohta esikohale teiste liiduvabariikide seas ja ühele esikohtadest maailmas, tagama Eestile juhtiva positsiooni NSV Liidu loodepiirkonna energiamajanduses.

Kavandades vabariigi masinaehitus- ja metallitöötlemistööstuse mahu suurenemise seitseaastakul 2,3-kordseks² ning aparaaditööstuse mahu suurenemise 3,2-kordseks³, võttis NLKP XXI kongress vastu otsuse, et ka Eesti NSV kujuneks üheks NSV Liidu aparaaditööstuse keskuseks. See suund vastas nii kaasaja tehnika progressi nõuetele kui ka kohalikele tingimustele. Aparaadiehitus ei ole metallimahukas, kuid ta nõuab kvalifitseeritud tööjõudu. Eesti NSV-s oli vastava kvalifikatsiooniga kaader masinaehituses ja metallitöötlemises olemas.

Nõukogude Eestile eraldati seitseaastaku kapitaalmahutusteks 1,4 miljardit rubla (uues väeringus), mis on mõnevõrra suurem NSV Liidu keskmisest kapitaalmahutuste summast keskmiselt ühe elaniku kohta.⁴ Seda põhjustas võimsate soojuselektrijaamade ja põlevkivikaevanduste ehitamine vabariigis.

Asudes seitseaastaku plaani realiseerimisele, suunas EKP tähtsamatesse töölõikudesse kommuniste. 1959. a. alguseks töötas tootmises 12 680 kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialisti⁵. 1959—1960 suurenes kommunistide arv, kes töötasid tööstus-, transpordi-, side- ja ehitusettevõtetes, 4990 inimese võrra⁶.

Partei on igal arenguetapil kontsentreerinud töötajate tähelepanu ja jõupingutused kõige olulisema ülesande

¹ J. Käbin, Ettekanne EKP XI kongressil, «Rahva Hääle» nr. 7, 9. jaanuaril 1959.

² КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. IV, М., 1960, lk. 473.

³ А. Мюри с е п. Эстония в семилетке, М., 1959, lk. 21.

⁴ Sealsamas, lk. 36.

⁵ ЕКРА, f. 1, nim. 207, s.-ü. 10, l. 10.

⁶ ЕКРА, f. 1, nim. 199, s.-ü. 96, l. 147 ja s.-ü. 137, l. 44.

lahendamisele. Seitsme aasta plaani täitmise võtmeks luges ta tehnika progressi kiirendamist, teaduse ja tehnika uusimate saavutuste laialdast ärakasutamist, töö ratsionaalset organiseerimist. NLKP Keskkomitee 1959. aasta juunipleenum võttis vaatluse alla seitseaastaku ülesannete täitmise tööstuses ja ehitustegevuses tehnika progressi kiirendamise osas. 1960. aasta juulikuus arutas NLKP Keskkomitee veel kord teaduse ja tehnika uusimate saavutuste rakendamise kohta vastuvõetud otsuste täitmise käiku ning rõhutas, et seitseaastaku põhiprobleeme saab lahendada ainult tehnika progressi tempo igakülgse tõstmisega.

NLKP Keskkomitee pleenumite otsustes näidati ära, mis suunas peab kulgema tootmise tehniline täiustamine mitmesugustes rahvamajandusharudes ja missugustele tehnoloogilistele protsessidele tuleb esmajoones tähelepanu pöörata. Eesti NSV-d puudutasid otseselt ülesanded juurutada uut tehnikat ja tehnoloogiat masina- ja keemiatööstuses, ehitustel ja ehitusmaterjalide tööstuses, paberi- ja puidu-, kerge- ja toiduainete tööstuses, põlevkivitööstuses ja transpordi alal.

Tehnika progressi küsimused olid EKP kongresside, samuti mitme Keskkomitee pleenumi tähelepanu keskpunktis. EKP Keskkomitee VII pleenum 1959. aasta juulis analüüsis Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe A. Müürisepa ettekande põhjal NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsustest tulenevaid vabariigi parteiorganisatsiooni ülesandeid tehnika progressi kiirendamisel. EKP Keskkomitee III pleenum 1960. aasta juunis arutas läbi Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu esimehe A. Veimeri, partei Tallinna linnakomitee sekretäri V. Ani ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Teaduslik-Tehnilise Komitee ettekanded tööstuse tootmisplaani täitmise käigust ning uue tehnika juurutamisest vabariigi tööstus- ja transpordiettevõtetes ning ehitustel. EKP Keskkomitee IV pleenum 1960. aasta augustis oli pühendatud NLKP Keskkomitee juunipleenumi kokkuvõtetele ja neist tulenevatele vabariigi parteiorganisatsiooni ülesannetele. Ettekandega esines EKP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin.

Seitseaastaku alguseks oli võitlus tehnika progressi eest vabariigi tööstusettevõtetes, ehitustel ja transpordis intensiivistunud, oli välja töötatud ja juurutatud uus tehnoloogia, toimus suurt jõukulu nõudvate tööde mehhaniseeri-

mine. Masinaehitus tootis uusi masinaid, mehhanisme ja aparate.¹ Vabariigi parteiorganisatsioon oli hakanud energilisemalt tegelema keemiatööstuse arendamisega.

Kuid paljud ettevõtted ja uurimisasutused ei täitnud neile pandud ülesandeid uue tehnika juurutamise ja vana-
nenud seadmete moderniseerimise alal. Aeglaselt laienes
industrialiseerimine ja monteeritavate konstruktsioonide
kasutamine ehitustööstuses.

Selle tõttu et kompleksne mehhaniseerimine ja automa-
tiseerimine ei arenenud küllaldase tempoga ja olemasole-
vaid tootmisvõimsusi ei kasutatud täielikult, töötas vaba-
riigis üle 50% töölistest abitöödel.²

Lüngad tehnika progressis tulenesid paljude partei-alg-
organisatsioonide leplikust suhtumisest uue tehnika juuru-
tamise ning uute masinate loomise ja tootmise riiklike
plaanide täitmatajätmissesse. Ei nõutud projekteerimise ja
teadusliku uurimise organisatsioonide tehnilise dokumen-
tatsiooni kvaliteetset koostamist. Mõned parteiorganisatsi-
oonid jäid kõrvalseisjateks ja jätsid tehnika progressi
vaid peainseneride või teaduslik-tehniliste ühingute asjaks.
Tehnika progressile hakkas kahju tekitama ka asjaolu, et
polnud tagatud iga tööstusharu kui tootmis-tehnilise ter-
viku juhtimine üleliidulises ulatuses. Aja jooksul kujunes
olukord, kus uue tehnika plaane arutasid ja kinnitasid
ühed organid, tootmise ja kapitaalehituse plaane teised
ning varustamise küsimusi kolmandad. Puudus ühtne
organ, kes oleks komplekselt arutanud ja otsustanud
tööstusharude arendamist kogu nende mitmekesisuses.
«Selle kõige tagajärjel,» märkis A. N. Kossõgin NLKP
Keskkomitee 1965. a. septembrileenumil, «tekitati kahju
tehnika progressile, tööstusliku tootmise arenemisele, spet-
sialiseerumisele ja eri majanduspiirkondades asuvate ette-
võtete ratsionaalsetele tootmissidemetele.»³

Mõistes hukka tehnika progressi alahindamise väära
praktika, taotles EKP Keskkomitee seda, et need küsimused
omandaksid üha suurema erikaalu kogu parteitöö süs-
teemis. Korrigeeriti uue tehnika juurutamise plaane, hoi-

¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 13.

² «Eesti Kommunist» nr. 7, 1959, lk. 6.

³ Tööstuse juhtimise parandamisest, planeerimise täiustamisest ja töö-
tusliku tootmise majandusliku stimuleerimise intensiivistamisest. NLKP
Keskkomitee Presiidiumi liikme, NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe
seltsimees A. N. Kossõgini ettekanne, Tallinn 1965, lk. 32.

dudes liigest detailiseerimisest, vahendite killustamisest paljudele teisejärgulistele ülesannetele. Plaanides tõsteti esile tähtsamad abinõud toodangu suurendamiseks, kvaliteedi tõstmiseks ning omahinna alandamiseks. Intensiivistati ettevõtete rekonstrueerimist, laiendamist ja uue tehnikaga varustamist, vananenud seadmete moderniseerimist, ehitusorganisatsioonide industriaalse baasi tugevdamist. Tehniliselt iganenud toodangu väljaselgitamiseks ja tehnoloogia täiustamiseks moodustati ettevõtetes ja tsehhides tehnilised komisjonid. 1961. aastal tegutsesidki need insener-tehnilistest töötajaist ja tootmise eesrindlastest koosnevad komisjonid juba enamikus tööstus- ja transpordiettevõtetes ning ehitustel.¹

Tehnika progressi kiirendamine polnud mõeldav ilma vastavate konstrueerimisbüroode, projekteerimisorganisatsioonide ja tehaste laboratooriumide tugevdamiseta. Selles osas esines vabariigis samuti suuri puudusi — enamik konstrueerimisbüroosid olid nõrgad, paljudes ettevõtetes nad hoopiski puudusid. Vabariigi tööstuses tervikuna töötas 1959. a. küll 30% rohkem insenere kui 1957. a., aga konstruktoreid oli neist ainult 5%.² Võeti suund sellise ebaõige vahekorra muutmiseks. Suuremate tehaste konstrueerimisbürood muudeti juhtivateks büroodeks, kes hakkasid täitma ka teiste, profiililt lähedaste tehaste ülesandeid.

Teadusliku uurimise asutused, kõrgemad koolid, Rahvamajanduse Nõukogu (RMN) ja Riiklik Teaduslik-Tehniline Komitee asusid energilisemalt lahendama märkimisväärset majanduslikku efekti andvaid tehnika-alaseid probleeme.

Ehkki seitseaastaku alguseks oli Eesti NSV-s kõrgema ja keskharidusega spetsialistide arv rahvaarvuga võrreldes 3,5 korda suurem kui kodanlikus Eestis, oli spetsialistide kaadrit siiski vähe ja selle kvalifikatsioon ei vastanud täiel määral vajadustele. RMN-i süsteemis ei omanud vastavat eriharidust 42% inseneri ja tehniku ametikohtadel töötavatest inimestest, sealhulgas 50% direktoreist, 24% peainseneridest ja 75% pearaamatupidajaist.³ Tõsiseid puudusi esines spetsialistide ettevalmistamise planeerimi-

¹ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 10, l. 78.

² «Eesti Kommunist» nr. 8, 1960, lk. 6.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 43, l. 56.

sel. Mõnel alal valmistati neid ette rohkem kui tarvis, teistel, eriti uue tehnikaga seotud aladel, mittepiisavalt.

Tehnika progressi kiirendamiseks oli vaja saavutada, et kõigi majandusliku ülesehitustöö lõikude eesotsas seisaksid vastava ettevalmistusega ja poliitiliselt arenenud töötajad. Keerukate mehhanismide juurutamine tootmisse nõudis, et ka tööliste tootmisalane väljaõpe ei piirduks ainult tehnika-alase miinimumi programmiga. Hakati välja kujundama täiuslikumat mitmesuguste erialade tööliste tehnika-alase väljaõppe süsteemi.

1959. a. septembris analüüsis EKP Keskkomitee Tallinna linna parteiorganisatsioonis ja mõni aeg hiljem vabariigi RMN-is tehtavat kaadrialast tööd.¹ Tööd kaadriga arutati EKP Keskkomitee VIII pleenumil 1959. a. Pleenum luges esmajärguliseks ülesandeks kaadri reservi loomise juhtivale tööle edutamiseks ning sobimatute töötajate asendamiseks, leppimatu suhtumise kaadri kasvatamise puudustesse. Pleenumi otsused arutati läbi kõigis linnades ja rajoonides parteikomiteede pleenumitel, parteiaktiividel ja algorganisatsioonide koosolekutel.

EKP tegi kaadri tugevdamiseks märkimisväärset tööd. Juhtivatele ametikohtadele edutati palju noori ja energilisi töötajaid. Asendati need, kes ei suutnud eluga sammu pidada ega hoolitsenud tehnika progressi eest, piirdudes elava organiseerimistöö asemel vaid üldsõnaliste üleskutsetega. Ettevõtete direktorite, peainseneride, peamehanikute ja teistele ametikohtadele määrati lühikese aja jooksul rohkem kui 300 kõrgema õppeasutuse lõpetanud spetsialisti.²

Hoolikamalt hakati valima ja paigutama insenere ja tehnikuid tsehhijuhatajate, ehituste vanem-töödejuhatajate, vanemmeistrite jt. ametikohtadele. 1961. a. oli tähtsamates tööstusharudes enamikul spetsialistidel juba kõrgem või keskeriharidus.³

Intensiivistus tööliste väljaõpetamine ja nende kvalifikatsiooni tõstmine vahetult tootmises niihästi individuaalse või brigaadiviisilise õppuse teel kui ka ettevõtetes korraldatud kursuste kaudu. Hinnatavaks osutusid «Volta» tehase partei-algorganisatsiooni kogemused, kelle initsia-

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 42, l. 209—213; s.-ü. 43, l. 55—59.

² «Eesti Kommunist» nr. 3, 1960, lk. 4.

³ «Rahva Häääl» nr. 12, 14. jaanuaril 1962.

tiivil hakati omandama teist eriala, pöörati rohkem tähelepanu nendele tööoperatsioonidele, kus toodeti praaki. Ajavahemikul 1959—1961 õpetati välja keskmiselt igal aastal 20 000 uue elukutse või erialaga töolist. Kvalifikatsiooni tõstmise õppuse läbiteinud tööliste arv oli keskmiselt ligi 40 000 aastas (1958. aastal olid need arvud vastavalt 15 800 ja 36 200).¹ Kutsehariduse süsteemi õppeasutustes ja kutsekoolides valmistati ette nimetatud ajavahemikul keskmiselt 2500 kvalifitseeritud töolist aastas.²

Otsides teid tootmise täiustamiseks, hakkasid parteikomiteed ja -algorganisatsioonid põhjalikumalt süvenema ettevõtete töösse, avastasid tootmisresERVE, hoogustasid võitlust konservatismi vastu. Mõned parteikomiteed moodustasid tehnikanõukogud, kes hakkasid abistama majandusjuhte ja parteiorganisatsioone tehnika progressi kiirendamisel, tootmise organiseerimise täiustamisel, eesrindlike kogemuste propageerimisel ja vahetamisel. EKP Tallinna Linna Kalinini Rajooni Komitee tehnikanõukogu korraldas teaduslik-tehnilisi konverentse uue tehnika ja progressiivse tehnoloogia rakendamise küsimustes; nõupidamisi ühiskondlike konstrueerimisbüroode töökogemuste vahetamiseks; kommunistliku töö liikumisest osavõtjate kokkutulekuid vabrikutes ja tehastes, ülerajoonilisi kokkutulekuid jm. Kõrvuti ülerajooniliste ürituste organiseerimisega töötasid nõukogu liikmed ettevõtetes: uurisid tootmistöö küsimusi, selgitasid välja kitsaskohti ja abistasid ettevõteteid kogemuste levitamisel ja juurutamisel.³ Oma aktiivse tegutsemisega võitis see tehnikanõukogu Kalinini rajooni ettevõtete juhtide ja parteiorganisatsioonide hulgas suure autoriteedi ja lugupidamise.

1918. aastal kirjutas V. I. Lenin: «Meie eesmärgiks on riiklike kohustuste tasuta täitmine iga töötaja poolt pärast tootmistöö «tundide» äratagemist: üleminek sellele on eriti raske, aga ainult selles üleminekus ongi sotsialismi lõpliku kindlustamise pant.»⁴ Sotsialistliku riigi ajaloos pole töölised, kolhoosnikud ja haritlased kunagi piirdunud ainult oma otseste tööülesannete täitmisega, vaid on

¹ 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 87.

² Sealsamas, lk. 88.

³ «Eesti Kommunist» nr. 2, 1962, lk. 81—83.

⁴ V. I. Lenin. Teosed, 27. kd., lk. 244.

osa vabast ajast pühendanud alati ühiskondlikule tegevusele. Pärast NLKP XX kongressi panid Uraali Raske-
masinatehase konstruktorid aluse ühiskondlikele konstrueerimisbüroodele ja ühendasid insener-tehniliste töötajate ning tööliste-novaatorite jõud tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise kiirendamiseks. Eesti NSV-s järgis esimesena seda algatust Kohtla-Järve V. I. Lenini nimelise Põlevkivitöötlemise Kombinaadi parteiorganisatsioon. Kombinaadi tsehhides korraldati mitmeid nõupidamisi, kus õpiti tundma ühiskondlike konstrueerimisbüroode töökogemusi ja võeti vastu nende büroode põhimäärus. Uus liikumine levis kiiresti. Peagi töötas kombinaadis 11 ühiskondlikku konstrueerimisbürood ja loomingulist gruppi.¹ EKP Kohtla-Järve Linnakomitee uuris kombinaadi ühiskondlike konstrueerimisbüroode ja loominguliste gruppide tööd, üldistas nende kogemused ning levitas neid kogu põlevkivibasseinis.

Vabariigi ettevõtetes töötas 1961. a. lõpul juba 63 ühiskondlikku konstrueerimisbürood, üksikutes ettevõtetes ka ühiskondliku informatsiooni ja majandusliku analüüsi bürood.²

Parimaks kooliks, kus õpitakse töösse loominguliselt suhtuma, on ratsionaliseerimistegevus. Teadlaste, inseneride ja tootmiseesrindlaste loova initsiatiivi arendamiseks organiseeriti süstemaatiliselt teaduslik-tehnilisi konverentse, nõupidamisi ja ühiskondlikke ülevaatusi, korraldati konkursse, seminare, kursusi ja kogemuste vahetamise koole. Juba 1960. aastal õppis eesrindlike töömeetodite koolides, kursustel ja seminaridel ligi 13 000 inimest.³

Vastavalt EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu määrusele viidi leiutus- ja ratsionaliseerimisetepanekud RMN-i, ministriumide, ettevõtete ja ehituste uue tehnika plaanidesse, kusjuures määrati kindlaks nende juurutamise tähtajad ja nähti ette vastavad summad ning materiaalsed vahendid teaduslikeks uurimistöodeks ja katseeksemplaride tootmiseks. Partei linna- ja rajoonikomiteed tugevdasid kontrolli leiutus- ja ratsionaliseerimisetepanekute kasutuselevõtmise üle nõukogude ja majandusorganite poolt, tõmmates selleks kaasa ka partei-

¹ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 10, l. 76.

² «Rahva Hää» nr. 46, 23. veebruaril 1962.

³ «Eesti Kommunist» nr. 7, 1961, lk. 32—33.

algorganisatsioonide juurde loodud uue tehnika juurutamise kontrollkomisjone.¹ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kehtestas «ENSV teenelise leiutaja» ja «ENSV teenelise ratsionaliseerija» aunimetused.²

Ratsionaliseerijate ja leiutajate esiridades sammusid kommunistid. Näiteks olid üle 60% «Volta» tehase partei-organisatsiooni liikmetest ratsionaliseerijad ja leiutajad. Tehase partei-organisatsioon algatas liikumise, et iga insener ja tehnik juurutaks sellises ulatuses ratsionaliseerimissetepanekuid, mis säästaks tehasele tema aastapalga.³

1961. a. oli vabariigi tööstuses iga 100 töötaja kohta juba 4 ratsionaliseerijat, seega rohkem kui üheski teises vennasvabariigis.⁴ Seitseaastaku esimese kolme aasta jooksul esitati leiutus- ja ratsionaliseerimissetepanekuid ühtekokku 123 700. Neist juurutati tootmisse 72 700 ning saadi säästu 26 miljonit rubla ehk niisama palju kui eelneva kuue aasta jooksul.⁵

Nimetamisväärset osa tehnika progressi kiirendamisel etendasid abinõud, mida rakendati Eesti NSV Teaduste Akadeemia, kõrgemate õppeasutuste ning RMN-i teadusliku uurimise instituutide materiaalse baasi tugevdamiseks ja teadusliku tegevuse intensiivistamiseks. EKP Keskkomitee 1959. aasta juulipleenumi otsuste alusel allutati mõned Eesti NSV Teaduste Akadeemia rakendusliku iseloomuga instituudid RMN-ile. Loodi juurde uued uurimisasutused: Põlevkivi Instituut, Elektrotehnika Teadusliku Uurimise Instituut, Silikaltsiidi Teadusliku Uurimise ja Projekteerimise Instituut.

Tänu NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt kavandatud abinõude ellurakendamisele suures ettevõtete ja töötajate materiaalne huvi uue tehnoloogia loomise ja juurutamise ning tootmisprotsesside kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise vastu, kõrvaldati rida majanduslikke kammitsaid, mis takistasid tehnika progressi. 1959. aastal muudeti sotsialistliku võistluse võitjate premeerimise tingimusi. Sellest ajast alates

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 100, l. 96—101.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 101, l. 87.

³ EKPA, f. 5, nim. 42, s.-ü. 6, l. 5.

⁴ «Rahva Hääl» nr. 140, 15. juunil 1962.

⁵ 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 27.

sai preemiate määramisel põhiliseks kriteeriumiks toodangu omahinna alandamise plaani täitmine ja ületamine, millega pidi kaasnema kvaliteedi paranemine ja tootmisplaani täitmine antud nomenklatuuris, uue tehnika juurutamine, tootmise mehhaniseerimine ja automatiseerimine, seadmete moderniseerimine ja tööviljakuse plaani täitmine.

Tehes kokkuvõtteid vabariigi parteiorganisatsiooni töö tulemustest, võis EKP XIII kongress 1961. aastal konstateerida, et vabariigis pole enam tööstusharu, kus tehnika progress ei oleks kaasa toonud olulisi muutusi. Ajavahe- mikul 1959—1961 suurenes märgatavalt uut tüüpi masinate ja aparaatide tootmine.

Suurt efekti andsid kapitaalmahutused ettevõtete rekonstrueerimiseks ja laiendamiseks. Näiteks Kalinini nim. Elavhõbealaldite Tehases aastail 1958—1960 tehtud täiendavad kapitaalmahutused võimaldasid 1961. aastal kahekordistada tehase toodangut.

Palju tähelepanu pöörasid parteiorganisatsioonid 7- ja 6-tunnisele tööpäevale üleminekule töötasu samaaegse korrastamisega. Varem kehtiva palgakorralduse põhipuuduse — liiga madalate tariifipalkade tõttu peaaegu ei juurutatud tehniliselt põhjendatud norme. Ebaühtlased normid tekitasid erinevusi ühesugustes tingimustes töötavate sama kvalifikatsiooniga tööliste palkades ja teisest küljest — erineva kvalifikatsiooniga tööliste palkade võrdsustumist. Palkade reguleerimine lõi soodsamad võimalused tehniliselt põhjendatud normide juurutamiseks, tõstis tariifipalga mõju, suurendas palga sõltuvust tööliste kvalifikatsioonist. Seni kasutatavad palgatõstmise kunstlikud viisid majanduslikult põhjendamata progressiivtasu ja muude lisatasude näol likvideeriti ning asendati otstarbekamate preemiasüsteemidega. Need seati selliselt, et ergutada töötajaid rakendama uut tehnikat, alandama toodangu omahinda ja töökulu, andma parema kvaliteediga toodangut.

Partei rajooni- ja linnakomiteede ning partei-algorganisatsioonide vahetul osavõtul kavandati ettevõtetes organisatsioonilis-tehnilised abinõud, mille elluviimine pidi tagama tootmisplaanide täitmise lühendatud tööpäeva tingimustes. Brigaadide, osakondade ja tsehhide üleminekut uutele tootmisnormidele arutati parteikoosolekutel, alalistel tootmisnõupidamistel ja tööliste koosolekutel. EKP

Keskkomitee üldistas oma otsustes töönormide läbivaatamise kogemusi ning võttis terava kriitika alla need parteiorganisatsioonid, kes ei teinud nõuetekohast selgitustööd.¹

Kuna tehniliselt põhjendatud normide kehtestamine nõudis suurt ettevalmistustööd, ei saanud üleminek lühendatud tööpäevale ja uuele palgasüsteemile toimuda üheaegselt kõigis ettevõtetes ja tootmisharudes. Töötasude korramist ja üleminekut lühendatud tööpäevale alustati põlevkivitootmise ja -töötlemise ettevõtetes. Seejärel mindi lühendatud tööpäevale üle keemia, tsemendi, raudbetooni ja metallitöötlemise ettevõtetes ning 1960. aasta neljandas kvartalis kõigis ülejäänud ettevõtetes ja ehitustel.

Abinõude hulgas, mida EKP rakendas, olid tähtsal kohal tootmise juhtimise edasise täiustamise küsimused. Paljud ettevõtted ühendati ja RMN-i süsteemi administratiivaparaati vähendati rohkem kui 750 inimese võrra.² See võimaldas paremini kasutada nii materiaalseid ressursse kui ka kaadrit.

Kuigi mitme ettevõtte ühendamisega vähendati nende üldarvu, jäi vabariigi tööstus ikkagi võrdlemisi killustatuks, kusjuures väikeettevõtetes kopeeriti suurettevõtete struktuuri. Et tootmise huvides head spetsialisti hoida ja kindlustada talle kohane tasu, loodi nii suur- kui ka väikeettevõtetes juurde osakonna-, tsehhi-, jaoskonna- või bürojuhataja ametikohti. Tagajärjeks oli uute osakondade loomine ning ettevõtete administratiivaparaadi suurenemine. Hakati otsima sellist tööstusettevõtete juhtimise struktuuri, mis vastaks tootlike jõudude kaasaegsele arengutasemele. EKP Keskkomitee ja vabariigi valitsus esitasid ettepaneku: kas poleks otstarbekohane ühetüübiliste ettevõtete koondamine ühe suurema kui peaettevõtte juhtimisel. Käidi sotsialismimaades ühetüübiliste tööstusettevõtete juhtimise meetodiga tutvumas. Saadud kogemustele tuginedes hakkas RMN pärast detailset kaalumist kujundama vabariigi tööstuses pea- ja allettevõtete süsteemi. Selle tulemusena vähenesid tunduvalt administratiivaparaadi ülalpidamise kulud, osa insener-tehnilist personali vabanes administratiiv-majandusküsimuste lahendamisest. Allettevõtetes koondati raamatupidamise,

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 38, l. 33—40.

² «Eesti Kommunist» nr. 4, 1959, lk. 55—56.

plaani-, töö ja palga, kapitaalehituse ning teiste osakondade koosseise. Selle arvel arendati välja tugevamad, konstruktoreid ja tehnolooge hõlmavad tehnikaosakonnad, kes oleksid võimelised looma kaasaegseid toodangutüüpe ja täiustama tehnoloogiat.

Parallelismi pidurdav mõju ei esinenud ainult tehasesise juhtimise struktuuris, vaid kogu vabariigi tööstusettevõtete juhtimise korralduses üldse. Rida keskmise suurusega ettevõtteid allus ENSV Kohaliku Majanduse Ministeriumile. Suhteliselt väikese arvu ettevõtete valitsemiseks ja juhtimiseks vajab ministerium keskaparaadis vastavaid spetsialiste, kelle töövõimet sai ainult osaliselt kasutada. Oma piiratud võimaluste tõttu ei saanud ministerium arendada ettevõtetes vajalikku tehnika progressi ja RMN-i süsteemi vastavate ettevõtetega võrreldes oli seal tööviljakuse kasv aeglasem. EKP Keskkomitee pidas vajalikuks allutada Kohaliku Majanduse Ministeriumi ettevõtteid RMN-ile.

Varem oli vabariigi põlevkivibasseinis kolm administratiiv-territoriaalset üksust: Jõhvi rajoon, Kohtla-Järve linn ja Kiviõli rajoon. See tekitas ametkondlikkust, nõudis palju aega küsimuste kooskõlastamiseks ja lahendamiseks. Kohalike parteikomiteede ettepanekul ja EKP Keskkomitee nõusolekul ühendati 1959.—1960. aastani nimetatud kolm administratiiv-territoriaalset üksust üheks Kohtla-Järve linnapiirkonnaks, kelle alluvusse koondus Eesti NSV põlevkivi kaevandamine ja töötlemine. Loodi ühtne Kohtla-Järve linnapiirkonna parteiorganisatsioon.

EKP suunas tootmise juhtimise edasist parandamist ka alaliste tootmisnõupidamiste kaudu. 1961. aasta lõpuks oli Eesti NSV-s rohkem kui 1000 ettevõtte ja tsehhi alalist tootmisnõupidamist. Nende koosseisu kuulus rohkem kui 29 000 töötajat, kellest 70% olid töölisel.¹ Enamik nõupidamiste liikmeid olid tootmise eesrindlased ja novatorid.²

Üheks tootmise juhtimise parandamise uueks teeks sai ettevõtete tootmis- ja tehnikanõukogude funktsioonide üleandmine teaduslik-tehniliste ühingute algorganisatsioonide nõukogudele, kes hakkasid lahendama tehnika progressiga seotud ülesandeid, andma soovitusi ettevõtete juhtkonda-

¹ «Rahva Hääle» nr. 46, 23. veebruaril 1962.

² «Eesti Kommunist» nr. 9, 1961, lk. 63.

dele ja parteiorganisatsioonidele uue tehnika kasutuselevõtmise, eesrindlike kogemuste levitamise kohta.

Vabariigi parteiorganisatsioon pööras palju tähelepanu kapitaalehitustööde plaanide täitmisele, uute tootmisvõimsuste ehitamisele ja õigeaegsele käikulaskmisele, ehitusmaterjalide tööstuse kiirendatud väljaarendamisele ning ehitustegevuse baasi igakülgsele tugevdamisele. 1960. aasta maikuus analüüsis EKP Keskkomitee büroo kapitaalehituse plaani täitmist vabariigis ning juhtis parteiorganisatsioonide tähelepanu võimalustele, mis tuli ära kasutada ehitustegevuse intensiivistamiseks ning mahajäämuse ületamiseks keemia- ja gaasitööstuses, ehitusmaterjalide tööstuses ja ehitusindustrialiseerimise alal, samuti haiglate, koolide ja lasteasutuste ehitamisel.¹

1960. aasta suvel toimunud ehitajate ja ehitusmaterjalide tööstuse töötajate vabariiklikul nõupidamisel, millele oli eelnenud ulatuslik ühiskondlik ülevaatus, võeti üksikasjalikuma vaatluse alla ehitustööde ja -materjalide kvaliteet. Nõupidamise valmistasid ette partei- ja ühiskondlikud organisatsioonid kohtadel. Nõupidamine näitas kätte täiendavad võimalused suurpaneelide ja plokkide tootmise võimsuste suurendamiseks, soovitas muuta kujunenud tava, et nii rahuldava kui ka väga hea töö eest maksti võrdselt. Nõupidamine otsustas järgida Valgevene NSV ehitajate üleskutset ja saavutada, et iga insener-tehniline töötaja annaks aasta jooksul 10—15 töölisele vajalikud tehnika-alased teadmised.

Ehitustegevuse hoogustamisel etendas tähtsat osa EKP Keskkomitee V pleenum, mis toimus 1960. a. detsembris. Päevakorras oli kapitaalehituse edasine parandamine. Pleenum töötas välja abinõud tööviljakuse tõstmiseks ehitustegevuses, tööjõu kasutamisel ja töö tasustamisel esinenud puuduste kõrvaldamiseks, ehitustööde organiseerimise süsteemide täiustamiseks, kadude likvideerimiseks, reservide ärakasutamiseks.

Põhjuste hulka, mis tunduvalt kahandasid ehitustegevuse tootmisnäitajaid, kuulus summade ning inim- ja materiaalsete ressursside killustatus rohkete objektide vahel. See tõi kaasa ehitustähtaegadest mittekinnipidamise koos kõigi sellest tulenevate negatiivsete tagajärgedega. Mõned vabariiklikud asutused, vahel koguni parteiorganisatioo-

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 99, l. 183.

nide teadmisel ja nõusolekul, seadsid oma peamiseks eesmärgiks «välja pressida» võimalikult suuremad summad kapitaalehituseks ja alustada uusi ehitusi, arvestamata seda, kas on olemas vastavaid ressursse ja võimalusi nende ekspluatatsiooni andmiseks lühikese aja jooksul. Lõpetamata ehituste maht kasvas aasta-aastalt.

EKP Keskkomitee ja vabariigi valitsuse 1961. a. määruses nähti ette abinõud kapitaalmahutuste efektiivsemaks kasutamiseks. Objektide ehitamist maksumusega 1,5—2,5 miljonit rubla võis edaspidi alustada ainult ENSV Ministrite Nõukogu nõusolekul, väiksema maksumusega objektide ehitamist ENSV Riikliku Plaanikomisjoni nõusolekul. Kapitaalehituse planeerimise ja materiaal-tehnilise varustamise parandamiseks ning kontrolli tugevdamiseks ehitustegevuses moodustati nii Riiklikus Plaanikomisjonis kui ka Eesti NSV RMN-is kapitaalehituse valitsus.¹

Rahvamajanduse järjest ulatuslikumaks elektrifitseerimiseks tuli tagada elektrienergia forsseeritud tootmine. Juhtivad partei- ja nõukogude organid ning parteiorganisatsioonid rakendasid operatiivseid abinõusid seitseaastaku kõige tähtsama ehituse — Balti Soojuselektrijaama varustamiseks vajalike seadmete ja materjalide ning kvalifitseeritud kaadriga. 1960. a. juulis analüüsis EKP Keskkomitee elektrijaama teise ja kolmanda bloki ennetähtaegse käikulaskmise probleemi ning esitas vastavad ettepanekud NSV Liidu Ministrite Nõukogule.² Tsehhide parteiorganisatsioonide vastutuse tõstmiseks ehitusplaanide täitmise eest, kontrolliõiguse tugevdamiseks administratsiooni majandusliku tegevuse üle ning massilise poliitilise ja organisatsioonilise töö parandamiseks ehitajate kollektiivi hulgas moodustati erandina Balti Soojuselektrijaama parteiorganisatsiooni parteikomitee, kusjuures tsehhide parteiorganisatsioonidele anti partei-organisatsioonide õigused.³ Balti Soojuselektrijaama ehitajatel tuli ületada tõsiseid raskusi. Vaatamata sellele lasti ajavahemikul 1959—1961 käiku kuus blokki koguvõimsusega 600 000 kW.

Parteiorganid jälgisid pidevalt tsemenditehase «Punane Kunda» ehitamist. Nad taotlesid, et ehituse ning tehase

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 150, l. 95, 124—143.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 42, l. 22—23.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 100, l. 126—138.

partei-algorganisatsioonid asuksid olukorra fikseerijate positsioonilt progressiivsete töövõtete levitamisele, kollektiivide kasvatamisele distsipliinitunde ja organiseerituse vaimus.¹

Samuti oli vabariikliku parteiorganisatsiooni pideva tähelepanu all Ahtme põlevkivituhkplokkide tehase ehitamise lõpuleviimine, Balti Ehitusmaterjalide Kombinaadi eksploatatsiooni andmine, Tartu ja Ahtme raudbetoon- toodete tehaste käikulaskmine, Narva ja Tallinna raudbetoon- toodete tehaste rekonstrueerimine ja laiendamine ning kümnete teiste ettevõtete rajamine.

Seitse aastaku esimeste aastate jooksul ehitati, rekonstrueeriti ja laiendati enam kui 150 ettevõtet. Suurel hulgal ehitati elamuid, haiglaid, koole, laste- ja kultuuriasutusi.

Vahetult enne NLKP XXI kongressi algas liikumine deviisi all: õppida töötama ja elama kommunistlikult. Varasemast võistluspraktikast võeti üle parimad kogemused ning traditsioonid. Eesmärgiks seati kõrge, järjest kasvava tööviljakuse saavutamine; tööalase kvalifikatsiooni ja üldharidusliku taseme tõstmine ning poliitilise silmaringi laiendamine; kommunistliku moraali reeglite käitumismormiks võtmine; tootmiskollektiivi kujundamine tõeliseks kasvatuskollektiiviks jms. Esmakordselt sotsialistliku võistluse ajaloos ei piirdunud kohustused ettevõtte ja töökohaga, vaid hõlmasid ka perekonda ja isiklikku elu.

Nõukogude Eestis olid esimesteks selles liikumises Kukruse kaevanduse noored kaevurid E. Konist, H. Aigla, H. Ruubel, H. Lulla jt. 21. novembril 1958 avaldas «Rahva Hääl» EKP Keskkomitee büroo otsuse kaevurite algatuse kohta, milles kohustati partei-, komsomoli- ja ametiühingorganisatsioone nende kogemusi levitama.

Kukruse kaevuritele järgnesid sotsialistliku töö kangelase K. Kärberi müürseppade brigaad, A. Teppo brigaad Tartu Põllutöomasinate Tehasest «Võit», mootorlaeva «Kalev» meeskond jt.²

Kommunistliku töö liikumine haaras järk-järgult üha suuremaid kollektiive. «Eesti Kaabel», Tartu Naha- ja Jalatsikombinaat ja rida teisi ettevõtteid hakkas kogu kollektiiviga taotlema kommunistliku töö ettevõtte nimetust. 1961. a. sügisel võttis kommunistliku töö liikumisest osa

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 149, l. 36—37; s.-ü. 150, l. 90.

² B. Viiding, Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn 1961, lk. 5.

juba 185 vabariigi ettevõtet, rohkem kui 5100 brigaadi, tsehhi, vahetust ja jaoskonda, kokku üle 100 000 inimese.¹

EKP XI kongress nõudis parteiorganisatsioonidelt liikumise igakülgset toetamist, vajalike tingimuste loomist kõrge tootlikkusega tööks, töötajate üldharidusliku, tehniliste teadmiste ja kultuurilise taseme tõstmiseks. Kongress luges kommunistliku töö liikumise juhtimist parteiorganisatsioonide tähtsamaks ülesandeks.² Varsti pärast kongressi arutas EKP Keskkomitee büroo kommunistliku töö liikumise olukorda ja leviku ulatust ning määras kindlaks parteiorganisatsioonide edasised ülesanded. Keskkomitee korraldas nõupidamisi liikumisse lülitunud brigaadide brigadiridele, viis läbi ettevõtete (tööstusharude kaupa) ja ehituste partei-algorganisatsioonide sekretäride seminare, kus analüüsiti kommunistliku töö liikumise praktikat ja kogemusi. 1959. aasta oktoobris toimus esimene kommunistliku töö liikumisest osavõtjate vabariiklik nõupidamine, millest võttis osa 1200 inimest. Vabariiklikud ametiühingukomiteed korraldasid nõupidamisi rahvama- jandusharude kaupa. 1960. ja 1961. aastal toimus selliseid nõupidamisi ja kokkutulekuid Tallinnas, Narvas, Tartus, Jõhvis ja teistes linnades.³

Kommunistliku töö liikumise parteilise juhtimise küsimused olid silmapaistval kohal samuti järgmistel EKP kongressidel ning Keskkomitee pleenumitel. Üldistades senised kogemused, märkis EKP XII kongress 1960. aasta veebruaris, et uues liikumises olid tekkinud ebaterved sümptoomid: mitmel juhul erinesid kommunistliku töö kollektiivi nimetust taotlejate kohustused väga vähe tavalistest sotsialistlikest kohustustest. Kohati ei mõistetud seda, et uue liikumise iseärasuseks on kvaliteetse töö seostamine inimese igakülgse kasvatamisega. Kongress pidas vajalikuks hoolitseda pidevalt liikumise ideelise süvendamise eest.⁴

Kommunistliku töö liikumise parteilist juhtimist arutati paljude parteikomiteede pleenumitel ja büroodel, parteiorganisatsioonide koosolekutel, samuti ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonides. Mitmete ettevõtete partei-

¹ «Eesti Kommunist» nr. 10, 1961, lk. 24.

² EKPA, f. 1, nim. 192, s.-ü. 19, l. 18—19, 79—80.

³ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 9, l. 53.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 25—26.

algorganisatsioonid toimisid algatusvõimeliselt. Näiteks töötati M. I. Kalinini nimelise Elektrotehnika Tehase parteiorganisatsiooni juhtimisel välja võistlustingimused, millest lähtuti kohustuste võtmisel. Igal nädalal arutasid võistlevate kollektiivide ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad koos ettevõtte juhtkonnaga saavutatud tulemusi, kuulasid ära tsehhijuhatajate ja meistrite informatsioone ning leidsid abinõusid raskustest ülesaamiseks. Võistluse suunamiseks ja kohustuste täitmise kontrollimiseks moodustati tehases alaline komisjon. Alles siis, kui ligi 70% brigaadi koosseisust olid juba eesrindlased, võeti kaalumisele kogu brigaadile kommunistliku töö kollektiivi nimetuse andmine.¹

Kuid kommunistliku töö liikumise algetapil ilmsiks tulnud väärnähtusi ei suudetud kahjuks likvideerida. Subjektivistlike ja suvaliste hinnangute tõttu, nagu oleksid kommunistliku töö liikumise algatajate suured eesmärgid ja kohustused jõukohased kõigile töötajaile (isegi õpilastele) juba Nõukogudemaa praegusel arenguetapil, hakati taga ajama kvantitatiivseid näitajaid. Kommunistliku töö kollektiivi austav nimetus anti pahatihti isegi sellistele brigaadidele, tsehhidele ja ettevõtetele, kus esines töödistsipliini ja sotsialistliku ühiselu reeglite jämedaid rikkumisi.

Kommunistliku töö liikumise tekkimine ei välistanud sotsialistliku võistluse teisi vorme. Sotsialistlik võistlus oli ja jääb selleks baasiks, millel areneb välja töötajate loominguiline initsiatiiv ja kollektiivsus. Sotsialistlikus võistluses seitsme aasta plaani täitmise eest rakendati palju väärtuslikke algatusi. Kaevanduse nr. 10 tööliste brigaad algatas võistluse, mille eesmärgiks oli vähendada kulutusi tonni põlevkivi tootmiseks. Masinatööstuses tegi märkija Alfred Valdov ettepaneku koostada seadmete moderniseerimise isiklikke plaane jne. Kreenholmi Manufaktuuri meistriabi Leonhard Kronk, Tallinna veduridepoo vanemvedurijuht Boriss Ovsjannikov jt. läksid üle mahajäänud brigaadidesse ja peatselt viisid need eesrindlike hulka.²

Vastates NLKP Keskkomitee ja EKP Keskkomitee VII pleenumi (1959) üleskutsele, järgisid vabariigi eesrindlikud töötajad Vladimiri ja Sverdlovski majanduspiirkondade töötajate algatust, kuidas vabrikuid ja tehaseid

¹ «Rahva Hää!» nr. 109, 10. mail 1963.

² EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 25—26.

rekonstrueerida, tootmisprotsesse komplekselt mehhaniseerida ja automatiseerida. EKP Keskkomitee töötas välja abinõud selle initsiatiivi levitamiseks ja juurutamiseks kogu vabariigis. Parteikomiteed viisid läbi parteiorganisatsioonide sekretäride nõupidamisi, kus arutati sellest tulenevaid ettevõtete kollektiivide ülesandeid.¹

Vaadeldaval perioodil jätkas Kommunistlik Partei Nõukogude vabariikide ja rahvaste majanduslike suhete ja koostöö arendamist. Eesti NSV majanduslikud sidemed vennasvabariikidega omasid nüüd eriti otsustava tähtsuse. See oli seletatav asjaoluga, et paljude väikeste ettevõtete asemele, mis olid määratud peamiselt kohalike vajaduste rahuldamiseks, tekkisid ja arenesid suured spetsialiseeritud tehased, mis ei saanud edukalt töötada tihenevate koopereerimissidemeteta teiste liiduvabariikide ettevõtetega.

1961. aastal said Eesti NSV ettevõtted vajalikkude toodangut kõigi liiduvabariikide 93-lt rahvamajanduse nõukogult. Peaaegu viiendiku Nõukogude Eesti vajadusest materjalide ja seadmete järele rahaldas Leningrad, andes ligi 15 000 nimetust seadmeid ja muid tooteid, sealhulgas võimsaid turbiine ja generaatoreid Balti Soojuselektrijaamale, keerukaid elektriaparaate M. I. Kalinini nimelisele Elektrotehnika Tehasele jne. Leningradile järgnesid Moskva, Sverdlovski, Tšeljabinski, Kesk-Venemaa, Ukraina, Valgevene, Läti ja Leedu majanduspiirkonnad, kes aitasid Eesti NSV-s masinaehitust, keemiatööstust ja teisi kaasaegseid tootmisharusid luua ja välja arendada.²

Nõukogude Eesti koostöö tihenemine vennasvabariikidega võimaldas meil efektiivsemalt ära kasutada tootlikke jõude vastavalt tootmiskogemustele ja tooraine- ning kütuseressurssidele.

EKP tegi palju selleks, et omakorda suureneks Nõukogude Eesti töötajate vennalik abi teistele liiduvabariikidele. Sotsialismi ehitamise perioodil ületas Eesti NSV-sse saabuvate materiaalsete väärtuste maht tunduvalt selle, mis vabariik võis vastu anda teistele liiduvabariikidele. Peale selle sai Eesti NSV abi paljude kvalifitseeritud töötajate näol, kes aitasid oluliselt kaasa sotsialismi ehitami-

¹ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 8, l. 56.

² E. Brandt, Nõukogude rahvaste leninlik koostöö, «Vennalikus peres», Tallinn 1961, lk. 68.

sele vabariigis. Nüüd nihkus esikohale võrdne vastastikune abistamine. Alates 1956. aastast tasakaalustusid sissevedu ja väljavedu. 1961. aastaks olid Eesti NSV ettevõtted tootmisalases kooperatsioonis juba 96 NSV Liidu majanduspiirkonna ettevõttega, saates neile sadu toodangu liike.¹

EKP aitas ka Balti vabariikide majandust komplekselt arendada ja spetsialiseerida. Loodi Läti, Leedu ja Eesti Majanduspiirkonna Koordineerimise ja Planeerimise Nõukogu, kes hakkas rakendama abinõusid materiaalsete vahendite ja tööjõu otstarbekamaks kasutamiseks, Balti vabariikide majanduse territoriaalse organisatsiooni edasiseks täiustamiseks.²

EKP esines Balti vabariikide vahelise sotsialistliku võistluse edasise süvendamise ühe initsiaatorina. 1961. aastal võttis ainuüksi Eesti ja Läti ettevõtete vahelisest sotsialistlikust võistlusest osa 128 tööstusettevõtet ja ehitusorganisatsiooni, Eesti NSV ja Läti NSV raudteede, sideministeeriumide, autotranspordi ja maanteede ministeeriumide, polügraafiatööstuse peavalitsuste, raamatu-kaubanduse valitsuste ja mitmete teiste asutuste kollektiivid.³

Sidemete laiendamine ja sotsialistliku võistluse süvendamine ei mõjutanud üksnes tootmist, vaid aitas ühtlasi kasvata töötajaid rahvaste sõpruse ja internatsionalismi vaimus. Kollektiivid tegid võistlusest ühiselt kokkuvõtteid, suunasid oma spetsialiste tutvuma üksteise kogemustega, vahetasid tehnilist informatsiooni jne.

Seitse aastaku esimese kolme aasta jooksul saavutati häid tulemusi tööstuse ja ehitustegevuse arendamisel. Tööstustoodangu juurdekasv moodustas kontrollarvudes ettenähtud 28% asemel 37%, 1961. aastal andis vabariik 12,7 korda rohkem tööstustoodangut kui 1940. aastal. Edukalt arenesid energeetika, põlevkivitööstus, masina- ja aparaadiehitus, ehitusmaterjalide tööstus, samuti rahvatarbekaupade tootmine.⁴

¹ E. Brandt, Nõukogude rahvaste leninlik koostöö, «Vennalikus peres», Tallinn 1961, lk. 68—69.

² E. Jaanimägi, Leninlikust rahvuspoliitikast, «Vennalikus peres», Tallinn 1961, lk. 20.

³ E. Brandt, Nõukogude rahvaste leninlik koostöö, «Vennalikus peres», Tallinn 1961, lk. 72.

⁴ 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik. Tallinn 1965, lk. 33.

2. EKP ABINÕUD PÕLLUMAJANDUSE EDASI- ARENDAMISEKS

Arvestades vabariigi pikaajalisi kogemusi ning loomakasvatuse arendamist soodustavaid looduslikke tingimusi, jättis NLKP XXI kongress Eesti NSV põllumajanduse põhisuunaks intensiivse loomakasvatuse. Seitseaastaku lõpuks tuli suurendada piima tootmist 1,8—1,9 korda ja liha tootmist 1,6 korda. Teravilja ja kartuli tootmine pidi suurenema ligikaudu 2 korda.¹ Ulatuslikud ülesanded seisid ees põllumajanduse mehhaniseerimisel ja elektrifitseerimisel. Seitseaastaku jooksul tuli viia lõpule kõigi vabariigi kolhooside ja sovhooside elektrifitseerimine ning suurendada elektrienergia tarbimist põllumajanduses 4—5 korda.²

Põllumajanduse arendamine toimus küllaltki keerulistes tingimustes. NLKP XXI kongressi poolt kavandatu elluviimist ja rahva initsiatiivi kasvu hakkas järk-järgult pidurdama riiklikus ja parteilises juhtimises maad võttev subjektivism, voluntarism, mis põhjustas selliseid tõsiseid vigu, nagu sotsialistliku tootmise arengu majandusseaduste vähene arvestamine (isegi ignoreerimine), kolhoosnikute ja sovhoositöölise materiaalse huvi printsibi rikkumine, raskuspunkti asetamine administratiivsetele stiimulitele. Planeerimise, hinnapoliitika, finantseerimise ja krediteerimise küsimustes võitsid järk-järgult ülekaalu suvalised otsused. 1959. aastaks kujunenud riiklike kokkuostuhindade ja tööstuskaupade hulgihindade tase ei võimaldanud täita põllumajanduse kiirendatud arendamise programmi. Keskusest anti mitmesuguseid šabloonseid juhtnöore, sealhulgas agrotehnika, külvipinna struktuuri jm. alal, ilma et oleks arvestatud vabariikide kohalike olusid. Praktiliselt tehti vähe maaviljeluskultuuri ja mullaviljakuse tõstmiseks ning põllumajanduse materiaalse baasi tugevdamiseks. Põllumajandusele pandi üha suuremaid ülesandeid, kuid nende realiseerimist ei tagatud vajalike majanduslike abinõudega.

Alguse said ka juhtivate organite läbimõtlematud ümberkorraldused, mis hakkasid tekitama vastutustundetuse ja

¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. IV, М., 1960, lk. 474.

² Eesti NSV Majandus ja Kultuur, Tallinn 1960, lk. 89—105.

närvilisuse õhkkonda töös ning süvendama lünki vabariiklike ja kohalike partei-, nõukogude ning põllumajandusorganite tegevuses.

Nimetatud puudused halvasid parteiorganisatsioonide ja töötajate initsiatiivi, vajutasid oma pitseri praktilisele tegevusele ja selle tegevuse tulemustele ning tunduvalt aeglustasid põllumajanduse arenemise tempot.

Kui 1958. aastaks kasvas NSV Liidu põllumajanduse kogutoodang 1953. aastaga võrreldes 50% võrra, siis 1958.—1962. aastal oli kasv ainult 7%.¹ Disproportsioon tööstuse ja põllumajanduse arengus süvenes. Nii pidi NSV Liidu tööstustoodang 1959.—1961. a. plaani kohaselt kasvama 27%, tegelik kasv oli aga 33%. Põllumajandustoodang suurenes nende aastate jooksul ainult 5,2% planeeritud 25% asemel.²

Jooksvate ülesannete kindlaksmääramisel juhindus Eestimaa Kommunistlik Partei NLKP Keskkomitee 1959. a. detsembripleenumi ja 1961. a. jaanuaripleenumi otsustest, mis võeti vastu liiduvabariikide parteiorganisatsioonide aruannete põhjal põllumajanduse arendamise kohta. Andes EKP tegevusele põllumajanduse arendamisel positiivse hinnangu, kritiseeris NLKP Keskkomitee ühtlasi maa eba-peremeheliku kasutamise ja teravilja külvipindade vähendamise praktikat vabariigis.

Põllumajanduse juhtimise küsimused olid tähtsal kohal EKP kongressidel. Neid vaagiti EKP Keskkomitee IX pleenumil 1960. a. jaanuaris, II pleenumil 1960. a. aprillis, VII pleenumil 1961. a. juunis ning neile eelnenud ja järgnenud kolhooside ja sovhooside parteiorganisatsioonide koosolekutel, rajoonikomiteede pleenumitel ja büroo istungitel.

Vabariigi parteiorganisatsiooni poolt kavandatud ja kasutuselevõetud organisatsioonilise ja majandusliku iseloomuga abinõud kahandasid tunduvalt subjektivismist ja voluntarismist tekitatud raskuste mõju ning tagasid ENSV põllumajanduse pideva tõusu.

Oli vaja täita EKP X kongressi otsus: luua parteialgorganisatsioonid kõigis kolhoosides ja sovhoosides. 1959. a. algul ei olnud neid veel vabariigi 13 sovhoosis ja 190 kolhoosis³, paljud aga olid väikesearvulised

¹ Vt. Народное хозяйство СССР в 1962 г., М., 1963, lk. 226.

² Vt. «Вопросы экономики» nr. 6, 1962, lk. 7.

³ ЕКРА, f. 1, nim. 199, s.-ü. 15, l. 77.

ega avaldanud küllaldast mõju tootmise parandamisele majandeis.

Rajoonikomiteed tugevdasid põllumajanduse parteilist juhtimist. Kui näiteks Märjamaa rajoonis oli 1959. aasta algul vaid 180 kommunisti ning neist töötas kolhoosis 38, siis 1961. a. algul oli seal juba 390 kommunisti ning neist kolhoosis 104. Kõrvuti uute liikmete vastuvõtmisega parteisse suunas rajoonikomitee mahajäänud kolhoosidesse ja sovhoosidesse kahe aasta jooksul 17 kommunisti rajooni parteiaktiivi hulga.¹

Seitse aastaku esimese kahe ja poole aasta jooksul võeti maarajoonides parteisse vastu 2120 kolhoosnikut ja sovhoositöolist, sealhulgas 550 loomakasvatajat ja 120 põllumajanduse spetsialisti.² Järk-järgult vähenes väikeste partei-algorganisatsioonide arv: kui 1958. aastal oli 57% kolhoosi partei-algorganisatsioonid kuni 5-liikmelised, siis 1. juuliks 1961. a. oli niisuguseid vaid 26%. Sovhoosides vähenes selliste partei-algorganisatsioonide arv samal ajavahemikul 28%-lt 5%-le.³

Suurt tähelepanu pöörati kommunistide arvu ja osatähtsuse suurendamisele loomakasvatuses. Kui 1959. aasta algul töötas loomakasvatuses vaid 453 NLKP liiget ja liikmekandidaati, siis 1961. a. kevadel oli juba 951 kommunisti.⁴ Tehes kokkuvõtet sellest tööst, märkis Keskkomitee oma aruandes EKP XIII kongressile: «Tänu uute liikmete vastuvõtmisele parteisse on partei-algorganisatsioonid märgatavalt tugevnenud. Nüüd võib kongressile ette kanda, et kõik partei maarajoonikomiteed on täitnud EKP X kongressi otsuse luua parteiorganisatsioonid kõigis kolhoosides ja sovhoosides. Parteiorganisatsioonide mõju majanduslike ja poliitiliste ülesannete lahendamisele kasvab järjest rohkem.»⁵

Kõrvuti sellega suunas EKP kolhooside ja sovhooside tugevdamist kvalifitseeritud juhtiva kaadriga, samuti loomakasvatustala töötajate ja mehhanisaatoritega. Seitse aastaku kahe esimese aasta jooksul liideti 17 maarajooni naaberrajoonidega. Osa likvideeritud rajoonide organisat-

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 133.

² EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 10, l. 103.

³ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 137.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 211, l. 96.

⁵ J. K ä b i n, EKP Keskkomitee aruanne EKP XIII kongressile. «Eesti Kommunist» nr. 10, 1961, lk. 23.

sioonide töötajaid suunati kolhoosidesse ja sovhoosidesse, osa rajoonikomiteedesse ja rajoonide täitevkomiteedesse.¹

1959. a. andsid Väike-Maarja ja Haapsalu rajoonikomitee Keskkomitees aru, kuidas nad tugevdasid kolhoosiesimeeste ning sovhoosidirektorite ja osakonnajuhatajate, põllumajandusbrigadiride, farmijuhatajate ja mehhanisaatorite koosseisu.² 1960. a. algul koostasid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu ulatusliku programmi, et põllumajanduse mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamist laiendada. Ukraina Kommunistliku Partei eeskujul suunati insenere ja tehnikuid vabatahtlikkuse alusel tööstusettevõtetest ja teistest organisatsioonidest kolhoosidesse. See määrati kindlaks EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu määrusega 27. jaanuarist 1960 «Inseneride ja tehnikute suunamisest kolhoosidesse tööstusettevõtetest ja teistest organisatsioonidest»³.

1960. a. detsembris analüüsis EKP Keskkomitee büroo põllumajanduse spetsialistide ettevalmistamise, tööle suunamise ja rakendamise olukorda vabariigis ning leidis selles töös suuri puudusi. Vabariigi rajoonid olid spetsialistidega, eriti kõrgema haridusega, ebaühtlaselt komplekteeritud. Nii töötas Lihula, Abja, Haapsalu ja mõne teise rajooni kolhoosides keskmiselt vaid 1—4 kõrgema põllumajandusliku haridusega inimest ehk mitu korda vähem kui Paide, Harju ja Tartu rajoonis.⁴ Keskkomitee kavandas põllumajanduse spetsialistide parema ettevalmistamise, jaotamise ja kasutamise ning kehtestas rangema kontrolli spetsialistide tööle suunamise, tööle võtmise, vallandamise ja ümberpaigutamise üle. 1961. aasta augustis võttis EKP Keskkomitee büroo vastu otsuse «Puudustest töös sovhooside juhtiva kaadriga»⁵ ja kohustas parteikomiteesid tõsiselt tegelema sovhooside juhtiva kaadri tundmaõppimise, valiku ja paigutamise, tõstma parteiorganisatsioonide osa sovhooside majanduslikus tegevuses ja sovhooside töötajate ideelises kasvatamises. Suurendati tähelepanu Eesti Põllumajanduse Akadeemia ja põllumajanduslike tehnikumide komplekteerimisele. EPA juures organiseeriti

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 135.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 39, l. 73—77; s.-ü. 41, l. 10—25.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 96, l. 70.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 103, l. 155—178.

⁵ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 142, l. 119—145.

statsionaarsed kursused tootmistöölt akadeemiasse astuvate noorte ettevalmistamiseks.

1961. aasta kevadel oli juba 83% sovhoosidirektoritest kõrgema haridusega, 86,2% kommunistid. Kolhoosiesimeestest omas kõrgema ja keskhariduse 62,3%, kommuniste oli esimeeste hulgas 85,2% ja põllumajanduse spetsialiste 40,4%.¹ Paljude teiste kolhoosi- ja sovhoositootmise juhtide kõrval kerkis esile Vinni sovhoosi direktoriks määratud kommunist H. Kallaste, kellel oli suuri teeneid selles, et kahjumiga töötav sovhoos juba 1960. aastal kasumit andis ja peagi üheks vabariigi eesrindlikumaks näidissovhoosiks muutus.

Vabariiklik parteiorganisatsioon pööras suurt tähelepanu materiaalse huvi leninliku printsiibi elluviimisele ja töö tasustamise vormide täiustamisele kolhoosides. Eesti NSV oli üks esimesi vabariike, kus hakati kolhoosnikutele kindlat rahalist töötasu maksma. Astuti järjekordne samm isikliku tarbimisfondi jääkjaotamise likvideerimiseks, mille puhul kaeti igasugune ebamajanduslikkus või tootmiskulude põhjendamatu suurendamine otseste tootjate isiklike materiaalsete huvide kitsendamise arvel ning mille tõttu kahanes ka tootmisfondide laiendamiseks tehtud täiendavate mahutuste efektiivsus. Esimene katse kaotada isikliku tarbimisfondi jääkjaotamine tehti Rapla rajooni V. I. Lenini nimelises («Uue Elu») kolhoosis. 1948. aastal viidi siin sisse kolhoosnikute igakuine rahaline avansseerimine väljatöötatud normipäevade alusel. Pärast kokkustuhindade tunduvat tõstmist NLKP Keskkomitee 1953. a. septembripleenumi otsuste alusel võitis igakuine rahaline avansseerimine eluõiguse.

Nüüd algas regulaarse rahatasu sisseviimine ilma normipäevade arvestuseta. Kuni 1957. aastani arvestati tööhulka ainult normipäevades. Kehtisid keerukad lisatasusüsteemid. Töödest, kus lisatasu ei rakendatud, muutus osavõtt järjest halvemaks. Normipäevades oli raske võrrelda erinevate majandite tootmiskulusid, toodangu omahinda ja teisi majanduslikke näitajaid.

Lähtudes nende kolhooside kogemustest, kus alates 1958. aastast rakendati otsest rahalist töötasu, andsid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 2. märtsil 1959. aastal ja 28. veebruaril 1960. aastal välja määrused,

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 135.

mis said aluseks kolhoosides uute, ühtsete töönormide ja -hinnete kehtestamisele, juhtiva kaadri töötasude reguleerimisele, töötasusüsteemi edasisele täiustamisele ning majandusliku arvestuse süvendamisele. Määrustes soovitati uusi näidistöönorme ja -hindeid nii normipäevades kui ka rahas. 1959. aastal viidi sisse otsene rahaline töötasu juba üle 14% kolhoosides, 1960. aastal rakendasid seda töötasuvormi 68% kolhoosidest ja peagi läksid nimetatud tasuvormile üle peaaegu kõik ülejäänud majandid.¹

EKP Keskkomitee soovitas majanduslikult tugevates kolhoosides kehtestada kolhoosnikute põhitöötasu sovhoositöötajate töötasu tasemel, keskmistes ja nõrgemates kolhoosides vähemalt 60% ulatuses sellest töötasust.

Kolhooside agronoomide, brigadiride ja mehhanisaatorite isikliku vastutuse puudumine maa kasutamise eest tekitas ebamajanduslikkust ja ülalpeetava meeolusid. Selle lõpetamiseks tuli mainitud töötajate töötasu seada sõltuvusse põllutööde lõpptulemusest — saagi suurusel, kvaliteedil ja omahinnast. EKP Keskkomitee, ENSV Ministrite Nõukogu ja ENSV Ametiühingute Nõukogu 1961. a. augustikuu määrusega viidigi sovhooside ja teiste põllumajandusettevõtete töölised, juhtivad töötajad, spetsialistid ja teenistujad üle uutele töö tasustamise tingimustele, mis nägid ette tasu otsest sõltuvust toodetud saaduste kogusest ja kvaliteedist, samuti materiaalsel ergutamisel hea töö eest: tootmisplaanide ning põllumajandussaaduste riigile müümise plaanide ületamise, toodangu kvaliteedi paranemise ja omahinna alandamise, kõrge tööviljakuse saavutamise eest.²

Üleminek otsele rahalisele töötasule lõi vahetu, selge ja operatiivse seose kolhoosnikute töö ja tasu vahel ning tegi tunduvalt lihtsamaks ka arvestuse. Kuid nimetatud vormi põhiline iseärasus ei seisnud ainult selles, vaid eeskätt teatud töö eest varem kindlaksmääratud töötasu garanteerimises ja selle väljamaksmise regulaarsuses. Nii viisi ei kujunenud töötasu fond enam jäägiks pärast kõigi tootmiskulude ja kohustuste täitmist, vaid tootmiskulude eneste kindlaks koostisosaks.

Garanteeritud tasu sisseviimine kujunes tõhusaks distsipliinivahendiks.

¹ M. Bronštein. Kolhoositootmise taseme ühtlustamine, Tallinn 1966, lk. 88.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 142, l. 50.

lineerivaks teguriks, tõstis järsult kolhooside isemajandamise taset. Vajadus kindlustada planeeritud tasu sundis pidama ranget arvestust kõigi materiaalsete ja töökulutuste üle. Garanteeritud töötasu sai ühtlasi tähtsamaks teguriks, mis seadis vabariigi kolhoosides akumulatsioonija tarbimisfondi vahel sisse õige vahekorra. Ta piiras võimalusi akumulatsiooni suurendamiseks töötasu vähendamise arvel, mis leidis aset paljudes vabariikides pärast 1958. aastat.¹

Kolhooside ja sovhooside majanduslikku olukorda aitas parandada 1961. a. algul vastuvõetud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruste ellurakendamine põllutöömashinade ja nende tagavaraosade ning bensiini hindade alandamise, tulumaksusoodustuste, krediitide odavdamise ja laenu tähtaegade pikendamise, sovhoosidele loomakasvatussaaduste uute, kõrgendatud realiseerimishindade kehtestamise osas. Vabariigi kolhoosid kasutasid täiendavaid tulusid peamiselt töötasu suurendamiseks. Teiste vabariikidega võrreldes saavutati Eesti NSV kolhoosides suhteliselt kõrge töötasu. 1961. a. ületasid Eesti NSV kolhoosid selle näitaja poolest Leedu ja Valgevene kolhooside taseme peaaegu kolmekordselt ja Läti NSV kolhooside taseme 30—40%.² Kui NSV Liidus tervikuna suurenes ajavahemikul 1953—1962 kolhoosnike töötasu ühe väljatöötatud inimpäeva kohta 2,2 korda, siis Eesti NSV-s kasvas see üle 4 korra.³

Isikliku tarbimisfondi jaotamise ülalmainitud vorm, mille puhul kolhoosnike tööalase aktiivsuse kasv ja töövõime tõus kajastuvad vahetult hästi töötavate kolhoosnike sissetulekute suurenemises, lõi ühiskondliku tootmise edendamiseks tõhusa stiimuli. Garanteeritud rahalise töötasu sisseviimisega viivitamine paljudes vennasvabariikides tegi kolhoositootmisele suurt kahju.

Olgu võrdluseks märgitud, et veel 1963. aastal oli NSV Liidu ulatuses garanteeritud regulaarne tasustamine sisse viidud umbes neljandikus kolhoosidest.⁴

Garanteeritud, regulaarse tasu sisseviimine ei olnud üks-

¹ Vt. M. B. Bronštein. Kolhoositootmise taseme ühtlustamine. Tallinn 1966, lk. 164—166.

² Sealsamas, lk. 88.

³ Vt. «Экономическая газета» nr. 11, 1964, lk. 23.

⁴ Sealsamas.

nes vahendiks, mille abil sai võimalikuks tõsta kolhoositootmise taset vabariigis tervikuna. See kujunes ka majanduslikult nõrkade kolhooside mahajäämuse likvideerimise abinõuks. Pärast NLKP Keskkomitee 1953. a. septembripleenumit tehtud töö tulemusel olid mõisted «mahajäänud» ja «eesrindlikud» omandanud juba uue sisu. Nüüd loeti mahajäänuteks neid, kelle toodang võrdus endiste keskmiste majandite toodanguga.

Vabariigi parteiorganisatsioon rakendas täiendavaid abinõusid kolhoositootmise taseme ühtlustamiseks ja majanduslikult nõrkade majandite mahajäämuse likvideerimiseks.

1959. a. märtsis võtsid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastu määruse «Abinõudest majanduslikult nõrkade kolhooside tugevdamiseks». Vastavalt sellele koostasid vabariiklikud ja kohalikud organid nõrkadele majanditele perspektiivplaani, selgitasid välja iga kolhoosi võimalused põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks, rahaliste tulude kasvuks ning tööviljakuse tõusuks; töötasid välja igas kolhoosis, arvesse võttes nende iseärasusi, abinõud töö organiseerimise, normeerimise, arvestamise ja tasustamise parandamiseks ning kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmiseks ühismajapidamise arendamises.¹ Osa nõrku kolhoose ühendati tugevate põllumajanduslike artellidega. Seejuures püüti vältida liialt suurte majapidamiste loomist, mis oleks raskendanud nende juhtimist. Seoses ühendamisega ja osa kolhooside muutmiseiga sovhoosideks vähendati põllumajanduslike artellide arvu 805-lt 1958. aastal 648-le 1960. aastal.²

Parteiorganisatsioonid suunasid mahajäänud majandite abistamist eesrindlike poolt. Esimesena otsustas Rakvere rajooni Eduard Vilde nimelise kolhoosi partei-algorganisatsioon võtta šefluse alla mahajäänud Vihula kolhoos.³ Vildelaste eeskujule järgnesid Rakvere rajooni teised eesrindlikud kolhoosid: «Kungla» võttis šefluse alla mahajäänud Kalinini-nimelise kolhoosi, «Energia» hakkas abistama «Ilumäe» kolhoosi jne. Rakvere rajooni eeskujule järgnesid Harju, Paide, Tartu, Tapa jt. rajoonid. EKP Harju

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 39, l. 156—157.

² 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 49.

³ Vt. «Правда» nr. 179, 28. juunil 1961.

Rajoonikomitee soovitusel asusid «Edu», Anija, «Rahva Võidu» ja hulk teisi rajooni majanduslikult tugevaid kolhoose nõrgemaid aitama.¹ Eesrindlike kolhooside esimehed ja spetsialistid hakkasid perioodiliselt viibima mahajäänud kolhoosides, analüüsima mahajäämuse põhjusi, lahendama konkreetseid tootmisküsimusi. Mahajääjaid hakati toetama tehnikaga ja mehhanisaatorite kaadriga, abistama ehitusmaterjalidega jne.

EKP Keskkomitee 1960. aasta IV pleenumi otsuse kohaselt hakkasid ka linnade ja tööstusettevõtete parteiorganisatsioonid osutama šeflusalustele kolhoosidele senisest tunduvalt suuremat abi. Parteikomiteede pleenumitel, aktiividel ja ettevõtete parteiorganisatsioonide koosolekutel kavandati abinõud üleplaanalise toodangu suurendamiseks, põllumajanduse vajaduste rahuldamiseks ja šeflustöö tugevdamiseks. Eesti NSV RMN-i ettevõtted hakkasid põllumajanduse jaoks üle plaani tootma hulgaliselt elektrimootoreid, kaablit, kartulivõtmismasinaid, turbapeenedajaid jmt.²

Vabariigi juhtivate organite poolt viidi ellu NSV Liidu valitsuse juhendid meie vabariigi kolhooside reorganiseerimiseks sovhoosideks. Selleks moodustas EKP Keskkomitee büroo komisjoni, kuhu kuulusid A. Müürisepp, F. Ušanjov, E. Tõnurist ja A. Gromov, kes vaatas läbi partei rajoonikomiteede ja rajoonide täitevkomiteede materjalid ning esitas vastavad ettepanekud Keskkomiteele küsimuse lõplikuks otsustamiseks.³ Riik kulutas iga uue sovhoosi moodustamiseks ainuüksi kapitaalmahutuste osas 200 000 rubla (uues vääringus).⁴

Kolhooside baasil moodustatud sovhooside partei-algorganisatsioonid aitasid mahajäämusest jagu saada. Näiteks koostas Saku sovhoosi partei-algorganisatsioon üksikasjalise plaani majandi väljaarendamiseks, kõige uue ja eesrindliku rakendamiseks. Plaani elluviimisel jäi peamine raskuspunkt kommunistidele, kes olid kõigi tähtsate tootmisloikude eesotsas. Tunnustatud organisaatoriks oli siin partei-algorganisatsiooni sekretär A. Peetrimägi. Kahe

¹ Vt. «Правда» nr. 179, 28. juunil 1961.

² EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 210, l. 216.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 97, l. 152.

⁴ Vt. «Sotsialistlik Põllumajandus» nr. 21, 1960, lk. 961.

aasta pärast oli see sovhoos juba Harju rajooni parimate majandite hulgas: temast sai näidismajand.

Mitmete kolhooside reorganiseerimise tagajärjel sovhoosideks suurenes viimaste arv 1960. aasta lõpuks 144-ni (1958. a. 123).¹ Sovhoosid kujunesid põllumajanduslikeks suurettevõteteeks. Kui 1953. aastal oli ühe sovhoosi kohta 1343 ha maad, siis 1960. aastal juba 4700 ha.² Seitseaastaku kahe esimese aasta jooksul suurenes lihatoodang sovhoosides 2-kordseks ja piimatoodang 1,7-kordseks.³ Pidevalt kasvas sovhooside erikaal riiklike varumisülesannete täitmisel.

Nõrkadele kolhoosidele, mida ei ühendatud sovhoosidega või majanduslikult tugevate kolhoosidega, anti rahalist abi. Kuid see ei suutnud täielikult kõrvaldada puudusi, mis olid tingitud tollal kehtivast hindade kujundamise süsteemist.

EKP poolt rakendatud abinõudel nõrkade kolhooside mahajäämuse likvideerimiseks oli suur poliitiline tähtsus, sest see tõstis tunduvalt kolhoosnike meeleolu ja aktiivsust.

Masina-traktorijaamade likvideerimisel võtsid kolhoosid koos tehnikaga MTJ-idelt üle ka masina-traktoripargi kasutamise senised vormid, mis ei vastanud aga uutele tingimustele. Otsingute ja katsetamise tulemusena kujunesid sobivamaiks traktori-põllundus- ja traktori-kompleksbrigaadid. Uus vorm võimaldas koondada nii tehnika kui ka tööjõu ühte tootmisüksusesse ühise juhtimise alla, suurendada traktoristide vastutust põldude saagikuse eest, laialdasemalt rakendada mehhanisaatorite töö tasustamist toodetud saaduste alusel.

Üleminekuga kindlale rahatasule lihtsustus kolhoosides majanduslik arvestus, sai määrata üksikute tootmisharude rentaablust ja omahinda, võrrelda majandusharusid ja majandeid omavahel. Seega avanesid soodsamad võimalused korraldada paremini kolhooside majandusliku tegevuse analüüsi, mis on majandite konkreetse ja asjaliku juhtimise tähtsaimaks eelduseks. EKP Keskkomitee seadis põllumajandusorganite, teadlaste ja parteiorganisatsioonide

¹ 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 49.

² EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 29.

³ 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 63.

ette ülesande töötada välja kaasaja nõuetele vastav analüüsi meetodika.

Vabariigis viidi läbi ümberkorraldused põllumajandusorganite struktuuris, mis nähti ette NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastavates määrustes. 1961. aastal muudeti kolhoosidele ja sovhoosidele tehnika, tagavaraosade, mineraalväetiste ning muude materiaalsete ja tehniliste vahendite müümise süsteemi. Moodustati Eesti NSV Ministrite Nõukogu Koondis «Eesti Põllumajandustehnika», kes sai tööstuse ja põllumajandusettevõtete vahendajaks viimaste varustamisel masinate, väetiste ja tehniliste vahenditega, hakkas lepingute alusel tegema kolhoosides ja sovhoosides melioratsioonitöid, varuma turvast, lupjama põlde, tegema elektrifitseerimis- ja ehitustöid. Koondise «Eesti Põllumajandustehnika» ja selle rajooniosakondade moodustamine parandas majandite varustamist, võimaldas paremini kindlaks teha majandite tegelikke vajadusi ja neid ka kiiremini rahuldada, lõi soodsamad võimalused kõige uue ja eesrindliku rakendamiseks, mis enamasti alati on seotud materiaal-tehniliste tingimustega.

Paralleelselt eelnevaga korraldati ümber ka põllumajandussaaduste riikliku kokkuostu süsteem. Põllumajandussaadusi ja toorainet hakati kokku ostma kontraheerimislepingute alusel. Riiklikele kokkuostuinspeksioonidele tehti ülesandeks hoolitseda mitte ainult kokkuostu plaanide täitmise eest, vaid mõjutada ka tootmist, kasutades selleks niisuguseid majanduslikke hoobasid nagu krediidid, avansid jm.

NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenumi otsuste alusel reorganiseeriti sama aasta kevadel põllumajandusministeerium ja muudeti ta funktsioone. Ministeeriumi peamiseks ülesandeks jäi teaduse saavutuste ja eesrindlike töömeetodite juurutamine. Hilisem praktika aga näitas, et ministeeriumi eemalejäämine tootmise vahetust juhtimisest ei tulnud asjale kasuks.

EKP Keskkomitee IV pleenumil, kus tehti kokkuvõtteid vabariigi põllumajandustöötajate sotsialistlike kohustuste täitmisest, ja EKP Keskkomitee VII pleenumil, kus arutati 1961. aasta sotsialistlike kohustuste täitmise käiku Tapa ja Jõgeva rajoonis, märgiti, et kolhoosides ja sovhoosides ei rakendatud eesrindlaste kogemusi nii kiiresti ja nii ulatuslikult, kui selleks võimalusi oli.

Parteiorganisatsioonid ei saanud muidugi ignoreerida fakti, et kaugeltki mitte kõik põllumajandustöötajad polnud uue ja eesrindliku suhtes ühevõrra vastuvõtlikud. Oldi liialt ettevaatlikud, sest iga läbikaalumata astunud sammu saab põllumees parandada alles järgmisel aastal või veelgi hiljem. Parteiorganisatsioonid arvestasid ka seda, et eesrindlike suurtootmise kogemuste rakendamine eeldab vanade kitsaste harjumuste ületamist. Keskkomitee ja parteiorganisatsioonid selgitasid oma häälekandjates, mis on kolhoosi- ja sovhoositootmises peamine ja kuidas selle valgusel hinnata üht või teist meetodit, ning hoiatasid, et ülepakutud ettevaatlikkusest eesrindlike kogemuste suhtes võib kergelt kujuneda hoopis vanameelsus. Liialdatud ettevaatlikkus nii mõnegi uue meetodi suhtes tulenes tihti ka sellest, et ei olnud autoriteetseid soovitusi. Selle puuduse kõrvaldamiseks suurendati teaduslike asutuste vastutust kolhoosidele ja sovhoosidele antavate soovitude väljatöötamise eest.

Sillaks teaduse ja praktika vahel ning rajoonide parteiorganisatsioonide tugipunktideks eesrindlike kogemuste levitamisel ja juurutamisel hakkasid kujunema näidiskatsemajandid. Need loodi selliste sovhooside baasil, kes omasid kõrget tootmistaset, andsid toodangut kõige väiksemate kuludega ning kus tootmise aluseks oli põllumajanduse teaduslikult põhjendatud süsteem. Seetõttu said nad teistele majanditele näidata, kuidas konkreetsetes looduslikes ja majanduslikes tingimustes paremini kasutada teaduse saavutusi, uut tehnikat ja tööjõudu ning rakendada täiuslikumat tehnoloogiat.

Partei rajoonikomiteed pühendasid palju tähelepanu näidiskatsemajanditele ja nende parteilise juhtimise tugevdamisele. Näidiskatsemajandite töö põhisuundadeks kujunesid seminaride ja õppuste korraldamine kolhooside ja sovhooside kaadrile, tööliste tutvustamine teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemustega, näidismajandi spetsialistide poolt osutatav abi.

Toome paar näidet selle kohta, kuidas parteiorganisatsioonid võitlesid uue ja eesrindliku eest. Suure osa põllumajandustöötajate hulgas oli juurdunud arvamus, et veiseliha tootmine vabariigis pole tasuv ja intensiivse piimatootmise juures üldse mitte võimalik. Tagajärjeks oli see, et iga aasta müüdi tapaloomadeks kümneid tuhandeid mõnenädalasi vasikaid, mis ei andnud nimetamisväärset

lihahulka riigile ega sissetulekut majandeile. Ajavahemikul 1955—1959 kõikus sealiha osatähtsus aastate viisi 63—71% piires üldkogusest. Veiseliha osatähtsus ulatus samal ajal 22—27%-ni, mis oli väiksem NSV Liidu keskmisest ja sõjajärgsest tasemest Eestis.¹ Vabariigi parteiorganisatsioon tegi kõik selleks, et laiendada veiseliha tootmist. Meenuutati varasemaid kogemusi, rakendati tootmise kontsentratsiooniga kaasnevaid eeliseid. Saavutati realiseeritavate veiste eluskaalu tõus ja nende toitumuse paranemine. Kui 1958. aastal varutud noorveiste eluskaal oli keskmiselt 105 kg, siis 1960. aastal küündis see juba 174 kg-ni.² Praktika tõestas, et intensiivse piimatootmise kõrval võivad kolhoosid ja sovhoosid anda suurtes kogustes ka kõrgekvaliteedilist veiseliha.

Varem hooldas vabariigis iga lüpsja-karjatalitaja 10—14 lehma. Rudolf Pälsoni nimelise sovhoosi karjatalitajad M. Poom, V. Trikubova ja M. Tumanskaja koos kahe karjakuga organiseerisid töö brigaadiviisiliselt. Koos hakati hooldama 140 lehma ja seoses sellega inimeste tööviljakus kahekordistus.³ Kollektiivsuse õhkkond lõi pinna teadlikkuse kasvuks.

Parteiorganisatsioonid levitasid brigaadiviisilist töövormi kogu vabariigi loomakasvatuses. Novaatorid R. Ranno, A. Kokk, O. Evanen, S. Keskküla, H. Eero jt. olid uue meetodi kasutuselevõtmisel esimeste hulgas. Eesrindlaste arvu kasvuga suurenes ka nende kogemuste tähtsus.

Juhtiv kaader hakkas põhjalikumalt tutvuma parimate majandite tootmise organiseerimisega. EKP Paide Rajoonikomitee korraldas mahajäänud kolhooside esimeeste tootmispraktika «Estonia», «Õiguse Võidu» jt. eesrindlikes kolhoosides. EKP Põltsamaa Rajoonikomitee moodustas 1960. a. algul põllumajanduse inspeksiooni juurde tehnikakomisjoni rajooni parematest mehhanisaatoritest, rationaliseerijatest ja põllumajanduse spetsialistidest ning selle juhtimisel samasugused komisjonid kolhoosides, kes hakkasid propageerima eesrindlikke töömeetodeid ning abistama rajooni organisatsioone ja majandeid uue tehnika tellimisel ning kasutamisel.

¹ «Eesti Kommunist» nr. 2, 1961, lk. 28.

² Sealsamas, lk. 28—31.

³ P. Viiding. Kommunistliku töö kollektiivides. Tallinn 1961, lk. 36—37.

EKP rajoonikomiteed ja põllumajandusorganid organiseerisid eesrindlike kogemuste koole kolhooside esimeestele, sovhooside direktoritele, põllumajanduse spetsialistidele, mehhanisaatoritele, brigadiridele ja loomakasvatajatele. Neile korraldati seminare põllumajanduse ökonoomika ja eesrindlike kogemuste tundmaõppimiseks. Parteikomiteede initsiatiivil hakati majandite kaupa koostama eesrindlike kogemuste juurutamise plaane.

Põllumajandustöötajate loominguulise initsiatiivi üheks tagatiseks oli sotsialistliku võistluse laiendamine ja ajakohastamine. Kõrvuti endiste, praktikas kontrollitud vormide ja meetodite ärakasutamisega otsisid parteiorganisatsioonid uusi teid ja võimalusi. Sotsialistlikku võistlust hakati organiseerima üksikute perioodide kaupa, sõltuvalt põllumajandusliku tootmise momendiülesannetest. Täiustati võistlust maaviljeluses. Varem võtsid rajoonid ja majandid endale kohustuse saada ühe või teise kultuuri osas teatud saagikus. Nüüd hakati taotlema, et võistluse peamiseks kriteeriumiks kujuneks söötühikute hulk ühe hektari kohta ning söötühiku omahind. See innustas majandeid rakendama reserve, et väiksemate kulutustega toota rohkem. Sotsialistlike kohustuste täitmise üle kehtestati ühiskondlik kontroll: loodi vabariiklik komisjon ja rajoonide komisjonid, kes igas kuus ja kvartalis tegid kokkuvõtteid rajoonide, kolhooside ja sovhooside sotsialistliku võistluse tulemustest, esitasid parteikomiteedele ettepanekud parimatele kollektiividele ja tootmisesrindlastele punalippude, vimplite ja rahalise preemia määramise kohta.¹

Hinnates kõrgelt moraalsete stiimulite osa, juhtis V. I. Lenin korduvalt tähelepanu ka materiaalse huvi printsiibi tähtsusele võistluse organiseerimisel. Et ergutada neid, kes ületasid tootmisplaane ja taotlesid toodangu omahinna alandamist, pidasid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vajalikuks kõrvuti esikohtade kindlaksmääramise ja punalippude üleandmisega anda välja ka rahalisi preemiaid: sotsialistlikus võistluses esikohale tulnud rajoonile 3000 rubla, parimale sovhoosile ja kolhoosile kummalegi 800 rubla.

Sotsialistlike kohustuste täitmise organiseerimisel paistis silma paljud parteikomiteed ja algorganisatsioonid.

¹ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 9, l. 219.

EKP Väike-Maarja Rajoonikomitee analüüsis pidevalt oma pleenumitel, parteiaktiivi koosolekutel ja büroo istungitel parteitute tootmisjuhtide ja põllumajanduse eesrindlaste osavõtul sotsialistlike kohustuste täitmise ja tootmis-tegevusega seotud küsimusi. Rajoonikomitee tõstis partei-organisatsioonide vastutust tootmise organiseerimise ja võetud kohustuste täitmise eest.¹ EKP Harju ja Paide rajoonikomiteed saavutasid seda, et põllumajanduse spetsialistid hakkasid aktiivselt osa võtma sotsialistlike kohustuste täitmise organiseerimisest ja võistluse juhtimisest.

Enamik kolhooside ja sovhooside partei-algorganisatsioonid andsid ülevaateid võistluste käigust, tutvustasid pidevalt võetud kohustuste täitmist ning töotajate osavõttu majandi tööst. Seda kõike arutati tootmisnõupidamistel osakondades ja farmides ning lahtistel partei-koosolekutel.

Partei-algorganisatsioonide sekretärid suunasid ning korigeerisid üldist tegevust, viibisid rahva hulgas, selgitasid, andsid nõu. Üheks niisuguseks oli Keila rajooni «Võidu» kolhoosi partei-algorganisatsiooni sekretär Harald Kask, kes õpetas kolhoosi kommunistidele majandamise ja juhtimise kunsti, arvestama ja ära kasutama kõiki võimalusi ja reserve.

Sotsialistlike kohustuste täitmise käigu arutamiseks kutsus EKP Keskkomitee 1959. a. suvel kokku kolhoosiesimeeste ja sovhoosidirektorite vabariikliku nõupidamise, kus esines ettekandega Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees A. Müürisepp. Nõupidamise deviisiks oli võitluse hoogustamine šablooni, vananenud töövormide ja -meetodite vastu, lõputegemine sotsialistliku võistluse pinnapealsele juhtimisele, juhtimisele «üldiselt», «üldjoontes», ilma küllaldase asjatundlikkusest.

EKP Keskkomitee saatis korduvalt oma liikmeid ja vastutavaid töotajaid ning inimesi vabariikliku aktiivi hulgas rajoonide ja linnade parteiorganisatsioonidesse tutvuma sotsialistliku võistluse olukorraga ning osutama kohapeal konkreetset abi puuduste likvideerimiseks. Näiteks tutvusid 1960. aasta aprillikuus Keskkomitee brigaadid sotsialistlike kohustuste täitmisega Pärnu, Tartu ja Rapla rajoonis, samuti vabariigi põllumajandusministeeriumi tegevusega selles osas. Järgmisel aastal kontrollisid Keskkomitee

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 35—41.

brigaadid sotsialistlike kohustuste täitmise käiku Tapa ja Jõgeva rajoonis. Keskkomitee pleenumitel üldistati nende rajoonide parteiorganisatsioonide kogemused sotsialistliku võistluse organiseerimisel.

Kõrvuti sellega hakati parteikomiteedele ja -organisatsioonidele esitama üha suuremaid nõudeid. 1959. aasta suvel analüüsis Keskkomitee büroo sotsialistlike kohustuste täitmise käiku Vändra rajooni kolhoosides. Vastuvõetud otsustes mõisteti hukka rajooni parteikomitee ja täitevkomitee juhtivate töötajate vastutustundetu suhtumine sotsialistliku võistluse organiseerimisse ning põllumajandusliku tootmise planeerimisse. Suur osa kolhoosnikuid ja sovhoositöölisi, samuti mõned tootmisbrigaadid ei olnud sotsialistlikku võistluse üldse lülitunud. Mitmete kolhooside üldkoosolekutel ja tootmisbrigaadides ei arutatud sotsialistlikke kohustusi, vaid võeti need vastu juhatause koosolekul, loomakasvatavate nõupidamisel või mõnes muus kitsas ringis. Hulk töötajaid polnud üldse teadlikud konkreetsetest ülesannetest ega hea töö eest materiaalse ergutamise tingimustest. Majanditevahelise võistluse tulemuste arvestamisel ning eesrindlaste töö tutvustamisel ei toodud esile tööviljakuse näitajaid.

Oma otsuses «Partei-algorganisatsioonide juhtimisest EKP Jõgeva Rajoonikomitee poolt» (oktoober 1960) märkis Keskkomitee, et rajoonikomitee juhtkond ei hinnanud kolhoosides ja sovhoosides valitsevat olukorda enesekriitiliselt, rahuldus rajooni keskmiste näitajatega ega võtnud tarvitusele abinõusid kolhooside mahajäämuse likvideerimiseks sotsialistlike kohustuste täitmisel. Rajoonikomitee büroo ei suhtunud kaardrisse nõudlikult, leppis partei- ja riikliku distsipliini rikkumisega üksikute juhtivate töötajate ja kommunistide poolt. Keskkomitee nõudis EKP Vändra ja Jõgeva rajoonikomiteedelt loetletud puuduste kõrvaldamist, reaalseist madalamate sotsialistlike kohustuste ja plaaniliste näitajate uuesti läbivaatamist, ülesannete teatavakstegemist igale töötajale.¹ Tänu Keskkomitee otsustes kavandatud abinõude ellurakendamisele paranes nimetatud rajoonides sotsialistliku võistluse organiseerimine, tugevdati partei- ja riiklikku distsipliini.

EKP Keskkomitee astus resoluutselt välja üksikute rajoo-

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 102, l. 123—146; s.-ü. 40, l. 81—83; 164—165.

nide partei- ja nõukogude töötajate ükskõiksuse vastu partei ja riigi petmise suhtes. 1961. aasta augustis võttis Keskkomitee büroo vastu otsuse Viljandi rajooni ja Pärnu linna piirkonna mõnedes kolhoosides esinenud riigi petmise ning plaanide ja sotsialistlike kohustuste täitmise aruanetes esinenud juurdekirjutuste kohta. Septembrikuus paljastas Keskkomitee riigi petmise faktid Võru rajoonis, kus püüti vormistada kohustuste täitmisest puudu olev liha kogus alakaaluliste loomadega.¹ Nendel EKP Keskkomitee poolt astunud sammudel oli printsiipiaalne tähtsus: nad takistasid nimetatud vigade süvenemist ja suunasid nende täielikku vältimist.

NLKP XXI kongressil püstitatud ülesandeid täites saavutasid vabariigi töötajad põllumajandussaaduste tootmise suurenemise. 1960. aastal toodeti põllumajandussaadusi 21% ja 1961. aastal 17% rohkem kui 1958. aastal. Külvipinnad laienesid 50 tuhande hektari võrra.² Tugevnes söödabaas ning tõusis loomade arv ja loomakasvatuse produktiivsus. Põhiliste saaduste müümine riigile ületas plaanilised ülesanded. Tähtsamate põllumajandussaaduste tootmisel saavutas Eesti NSV teiste vennasvabariikide hulgas kõige suurema tööviljakuse tõusu.³ Mitmed vabariigi eesrindlikud majandid jõudsid sellisele tasemele, et neil sai jõukohaseks koolide, kolhoosiklubide ja kultuurimajade ehitamine. Kasvasid Eesti põllumajandustöötajate tootmisalased oskused ja kogemused. Nende eelväe moodustasid 25 sotsialistliku töö kangelast, 2177 NSV Liidu orde-nite ja medalitega autasustatud töötajat, 630 mitmesuguse eriala meistrit.⁴

Peamiseks põhjuseks, miks ENSV-s oli põllumajandusliku tootmise tase kõrgem, oli see, et vabariigi kolhoosides leiti täiendavate mahutuste ratsionaalsem struktuur. Ei lubatud akumulatsioonifondi ülemäärast suurendamist kolhoosnikute isikliku tarbimisfondi piiramise arvel. Vabariigi kolhooside tulukuse kõrgem tase oli tekkelt organisatsioonilis-majanduslikku laadi.⁵

¹ ЕКРА, f. 1, nim. 199, s.-ü. 142, l. 119, 143, 152, 165.

² ENSV Statistika Keskvalitsuse andmed; vt. 25 aastat Nõukogude Eestit. Statistiline kogumik, Tallinn 1965, lk. 51.

³ Vt. «Вестник статистики» nr. 10, 1963, lk. 88—94.

⁴ ЕКРА, f. 1, nim. 211, s.-ü. 10, l. 102.

⁵ M. Bronšteini. Kolhoositootmise taseme ühtlustamine, Tallinn 1966, lk. 200—201.

Vaieldamatu on ka see, et kui oleks rangelt kinni peetud leninlikest juhtimisprintsipiidest, oleks pärast NLKP Keskkomitee 1953. a. septembripleenumit saavutatud edu jätkamisel olnud ENSV põllumajanduse saavutused veelgi tulemusrikkamad.

3. EKP TEGEVUS IDEOLOOGILISEL ALAL

Uue maailmavaate ja ellusuhtumisega inimese väljakujundamine kestva revolutsioonilise võitluse ja sotsialismi ülesehitamise protsessis on Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi suureks saavutuseks. Nõukogudemaa astumisega kommunismi laiaulatusliku ehitamise ajajärku omandas partei ideoloogiline töö veelgi suurema tähtsuse. «Mida sügavam on ümberkujundus, mida me tahame teostada,» õpetas V. I. Lenin, «seda rohkem on vaja äratada tema vastu huvi ja temasse teadlikku suhtumist, veenda selle tarvilikkuses uusi miljoneid ja kümneid miljoneid.»¹

NLKP Keskkomitee juhtis tähelepanu sellele, et kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine, NSV Liidu majandusliku võimsuse edasine tugevdamine ning materiaalsete hüvede külluse saavutamine olenevad otseselt töötajate teadlikkuse taseme tõusust. Sedamööda kuidas sotsialistlik demokraatia areneb edasi ja sotsialistlik riiklus järk-järgult ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks ümber kasvab, kujuneb rahvahulkade veenmine ja kasvamine nõukogude ühiskonna elutegevuse reguleerimise põhiliikseks meetodiks. Kommunistlike iseloomujoonte, harjumuste ja moraaliga inimese kujundamine, kapitalismi igandite väljatõrjumine inimeste teadvusest on uue ajajärgu üks peamisi ülesandeid. Erineva ühiskondliku korraldusega riikide rahulik kooseksisteerimine eeldab võitluse tugevdamist kodanliku ideoloogia vastu, võitlust kaasaja kõige progressiivsema ja tõeliselt teadusliku ideoloogia eest.²

Suur tähtsus ideelises kasvatustöös oli kommunistlike ja töölispartei 1960. a. Moskva nõupidamise dokumentidel.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 461.

² Vt. «Правда» nr. 10, 10. jaanuaril 1960.

Neis üldistati rahvusvahelise revolutsioonilise ja kommunistliku liikumise seniseid kogemusi ning näidati ära selle arenemise teed edaspidiseks.

Kommunistlik Partei tegi palju selleks, et muuta poliitiline haridus kommunistide ja parteitu aktiivi efektiivseks kasvatusvahendiks. Vajalikku abi parteiorganisatsioonidele põhiküsimuste lahendamisel, mis olid seotud parteipropaganda parandamisega, osutas NLKP Keskkomitee oma otsusega «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes» (9. jaanuar 1960). Selle alusel töötati EKP kongressidel ja Keskkomitee pleenumitel välja abinõud propagandatöö parandamiseks vabariigis. Oli vaja, et marksistlik-leninliku teooria õppimine oleks parteiorganisatsioonide ideelises elus kesksel kohal, et kõigis poliitiharidustöö lülides valitseks loov mõte, et seal antaks vastused aktuaalsetele küsimustele, mis erutasid kommuniste ja parteituid aktiviste.

EKP Keskkomitee III pleenumil (1960) analüüsiti NLKP Keskkomitee 9. jaanuari otsuse täitmist. Pleenum üldistas omandatud kogemused ning näitas, kuidas parteiharidussüsteemi täiustada.¹ Parteipropagandatöö organiseerimise ja selle elule lähendamise küsimused olid kesksel kohal vabariiklikul parteiaktiivi koosolekul 1960. a. septembris, kus arutati läbi NLKP Keskkomitee Presiidiumi liikme L. I. Brežnevi ettekanne kommunistlike ja töölisparteide 1960. a. Moskva nõupidamise töö tulemustest.²

Parteipropaganda küsimusi analüüsis süstemaatiliselt EKP Keskkomitee büroo. Ta tegi kokkuvõtteid õppetöö tulemustest poliitihariduse süstemis ja arutas ülesandeid järgneva õppeaastaks.

Parteipropaganda massilisuse saavutamiseks hakkasid parteiorganisatsioonid kommunistide kõrval rohkem kaasa haarama parteitut aktiivi, eelkõige kommunistlikke noori, juhtivaid majandusala töötajaid, tööeesrindlasi ja haritlasi. 1961/62. õppeaastal õppis poliitiharidusvõrgus üle 111 000 inimese. Parteitud moodustasid $\frac{2}{3}$ õppijate üldarvust.³ See ei olnud enam tavaline parteiharidusvõrk, vaid rahva poliitilise enesetäiendamise süsteem.

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 67, l. 29—53.

² EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 9, l. 200.

³ «Eesti Kommunist» nr. 8, 1962, lk. 1.

Tingimustes, kus järsult laienes poliitharidustöö, kus õppuste läbiviimiseks tuli tegelikult üha põhjalikumalt tunda, muutus eriti vastutusrikkaks propagandistide valik, juhendamine ja ettevalmistamine. NLKP Keskkomitee andis parteiorganisatsioonidele juhiseid selle kohta, kuidas propagandistide kaadrit luua ja tööks ette valmistada.

Suurenes EKP Keskkomitee osa propagandistide kaadri ettevalmistamisel ja kvalifikatsiooni tõstmisel. Metoodilise abi tõhustamiseks moodustati Vabariiklik Poliitharidusmaja, mille juurde koondati vabariigi parimad propagandistid.¹ Korraldati ümber EKP Tallinna ja Tartu linnakomiteede marksismi-leninismi õhtuülikoolide töö. Neile pandi kohustus valmistada ette propagandistide kaadrit poliitharidusvõrgu jaoks.²

1961. a. lõpus omas 62% propagandistidest kõrgema ja 28% keskhariduse.³ Propagandistidena töötas enamik rajoonide ja linnade juhtivaid töötajaid, sealhulgas parteikomiteede sekretäre ning täitevkomiteede esimehi ja nende asetäitjaid, samuti kolhoosiesimehi, agronoome, zootehnikuid, insenere jt.⁴

Parteikomiteede juurde loodi alalised ideoloogilised komisjonid, metoodilised grupid ja nõukogud, kes tutvusid poliithariduse olukorraga, abistasid propagandiste, valmistasid ette küsimusi bürool ja pleenumil arutamiseks. Tehases «Volta», V. Kingissepa nimelises Tselluloosi- ja Paberi-kombinaadis, ehitusmaterjalide tehases «Männiku», tsemenditehases «Punane Kunda» ja mujal loodi ühiskondlikus korras tegutsevad poliithariduskabinetid.⁵

Märgatavalt kasvas õpperingide ja seminaride arv, kus hakati jagu saama šabloonilisusest ja bürokraatiast. Paljud propagandistid hakkasid teoreetiliste seisukohtade selgitamiseks esitama näiteid ja võrdlusi oma kollektiivide elust. Kõrvuti NLKP XXI kongressi otsustest tulenevate ülesannetega hakkasid nad propageerima novaatorite väärtuslikke algatusi, eesrindlikke kogemusi; rääkisid tööstusettevõtete töö parandamise ja põllumajanduse tõusu saavutamise teedest; aitasid leida reserve; hoolitsesid tehnilise

¹ «Eesti Kommunist» nr. 2, 1960, lk. 22.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 141, l. 89—102.

³ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 87.

⁴ Sealsamas.

⁵ «Eesti Kommunist» nr. 9, 1960, lk. 2.

progressi, tööviljakuse tõstmise, toodangu kvaliteedi parandamise ja omahinna alandamise eest.

V. I. Lenin kirjutas: «Varem lõi kogu inimõistus, kogu tema genius ainult selleks, et anda ühtedele kõik tehnika ja kultuuri hüved, teised aga jätta ilma kõige hädavajalikumast — haridusest ja arengust. Nüüd aga saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks...»¹ Rahvaülikoolide sünd vahetult pärast NLKP XXI kongressi lõi selleks veelgi soodsamad võimalused.

Parteiorganisatsioonide juhtimisel organiseeriti vabariigis 1959. a. 17 kultuuriülikooli ligi 6000 osavõtjaga.² Kultuuriülikoolide arenemine tegi vajalikuks nende töö koordineerimise, nendele meetodilise abi osutamise. NLKP Keskkomitee oma otsuses «Kultuuriülikoolide tööst» (1960) kohustas parteiorganisatsioone kindlustama kultuuriülikoolidele alatise juhtimise; looma ühiskondlikke nõukogusid kultuuri- ja ühiskondlike organisatsioonide esindajaist nendele meetodilise abi osutamiseks.

Esialgu ei olnud ka Eestis vabariiklikku koordineerivat keskust kultuuriülikoolide juhtimiseks. Kultuuriülikoolidega tegelesid paljud organisatsioonid ja asutused, kuid ükski ei vastutanud täielikult nende töö eest. Seetõttu andis end tunda organisatsioonilise töö nõrkus. Pääaegu täielikult jäid ülikoolide tööst eemale loomingulised liidud ja teatriühing. 1960. aastal moodustati Kultuuriülikoolide Vabariiklik Nõukogu partei- ja komsomoliorganisatsioonide ning loominguliste liitude esindajaist eesotsas EKP Keskkomitee osakonnajuhataja A. Lausiga. Nõukogu hakkas läbi vaatama ülikoolide õppeplaanid ja organiseerima kogemuste vahetamist.

1961/62. õppeaastal töötas vabariigis 31 rahvaülikooli 91 teaduskonna ja osakonnaga, kus õppis ligi 7300 inimest.³ Selleks ajaks oli ka rahvaülikoolide tööd laiendatud ja sisulist külge parandatud, milleks oluliselt aitas kaasa ülikoolide põhimääruse vastuvõtmine ja õppeprogrammide ühtlustamine.

1961. aasta oktoobris üldistas EKP Keskkomitee büroo rahvaülikoolide esimesi töökogemusi ja märkis, et nad on kujunenud töötajate ideelise ning esteetilise kasvatamise,

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 442.

² «Rahva Häälel» nr. 53, 3. märtsil 1960.

³ «Rahva Häälel» nr. 220, 16. septembril 1962.

tootmisalase ja ühiskondliku aktiivsuse tõstmise, poliitilise ja kultuurialase silmaringi laiendamise tõhusaks vormiks.¹

Suurenes loengulise propaganda osa marksismi-leninismi ideede levitamisel ja rahva poliitilise teadlikkuse süvendamisel, paranes parteikomiteede lektorite gruppide töö. Partei rajooni- ja linnakomiteed hakkasid sagedamini korraldama küsimuste-vastuste õhtuid, teoreetilisi konverentse, kohtumisi tööeesrindlastega jms. Parandati ühingu «Teadus» osakondade juhtimist, eriti maarajoonides, kus loodi juurde 334 lektorite gruppi.²

EKP hoolitses selle eest, et ajakirjandus, raadio ja televisioon areneksid sisulise sügavuse, küsimuste valiku, läbimõelduma käsitluse, žanride mitmekesisuse ning värskemate esitusvormide suunas. Ajakirjanduses hakati julgemini käsitlema vabariigi rahvamajanduse ja kultuuri arendamise perspektiivküsimusi, paremini üldistama eesrindlikke kogemusi ning ulatuslikumalt analüüsima sotsialistlikku võistlust. Laialdaselt levisid töölis- ja maakirjasaatjate reidid, kontrollpostid uusehitustel ja mujal. Ajakirjanduses, raadios ja televisioonis hakati rakendama ühiskondlikel alustel töötavaid osakondi, nõukogusid ja kolleegiume. 1961. a. lõpul ilmus vabariigis ligi 100 perioodilist väljaannet rohkem kui 1,1-miljonilise ühekordse tiraažiga.³

Ajakirjanduse osatähtsust EKP ideoloogilises ja organisatsioonilises töös aitas tunduvalt tõsta Eesti NSV Ajakirjanike Liidu loomine 1959. aastal. 1961. a. kuulus liitu juba 455 ajakirjanikku. Kolme aasta jooksul korraldas Ajakirjanike Liit 37 vabariikliku ja kohaliku tähtsusega loominguulist võistlust ja näitust. Rohkem kui 160 ajakirjanikku käis loominguulistel komanderingutel liiduvabariikides, mille tulemusel avaldati hulk vennasvabariikide elu ning töökogemusi tutvustavaid materjale.⁴

Massilise poliitilise töö juhtimisel lähtus Eestimaa Kommunistlik Partei NLKP Keskkomitee otsusest Stalino oblasti töötajate hulgas tehtava massilise poliitilise töö parandamise kohta.⁵ Vastavalt sellele andis EKP Keskkomitee

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 149, l. 42—43.

² EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 41.

³ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 89.

⁴ «Rahva Hää!» nr. 27, 1. veebruaril ja nr. 28, 2. veebruaril 1962. a.

⁵ Vt. «Eesti Kommunist» nr. 4, 1959, lk. 1—9.

VII pleenum (1959) parteiorganisatsioonidele juhiseid poliitilise töö sisuliseks parandamiseks, selle töö vormide ning meetodite täiustamiseks, poliitilise agitatsiooni seostamiseks rahva eluga.¹

1960. a. veebruaris kutsus EKP Keskkomitee kokku rohkearvulise vabariikliku nõupidamise massilis-poliitilise töö küsimustes. Nõupidamisel leidsid üldistamist parteiorganisatsioonide kasvatustöö positiivsed kogemused, uued vormid ja meetodid.

EKP Tallinna Linnakomitee algatusel levis kiiresti agitbrigaadide saatmine tehastesse, kolhoosidesse, sovhoosidesse, asutustesse jm. Brigaadidesse võeti mitmesuguse erialaga spetsialiste, juhtivaid partei- ja nõukogude töötajaid, teadlasi, vanu revolutsionääre, kirjanikke, kunstnikke, näitlejaid. Erinevalt varasemast praktikast hakkasid need brigaadid agitatsiooni- ja propagandatöö kõrval lahendama kohtadel ka jõukohaseid praktilise töö küsimusi.

Partei-algorganisatsioonide hulgas, kes suhtusid suure tähelepanuga agitaatorite valikusse ja kasvatamisse, paistis silma Kalinini nim. Elavhõbealaldite Tehase partei-algorganisatsioon. Siin tegid agitatsioonitööd tsehhijuhatajad, meistrid ja tööeesrindlased, agitaatoritele korraldati süstemaatilisel seminaril ja konsultatsioone aktuaalsetes küsimustes.² Ka Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosi partei-algorganisatsiooni tegevuses olid kesksel kohal kolhoosnikute poliitilise kasvatustöö küsimused. Siin töötas agitaatorite kool, agitaatoreid varustati pidevalt vajalike materjalidega kolhoosi tootmistegevuse ja perspektiivide kohta, informeeriti sotsialistlike kohustuste täitmisest.³

Kohtla-Järve linnapiirkonna 54 alaliselt tegutsevas agipunktis töötas üle 2000 agitaatori, sealhulgas 860 kommunisti.⁴ Partei linnakomitee algatusel loodi linna ettevõtetes 7 töölisülikooli rohkem kui 600 osavõtjaga. Jõgeva ja Tartu rajoonides korraldati ümber agitaatorite õppuse süsteem. Et õppetööd elulähedasemaks muuta, seda vastava piirkonna ja konkreetsete majandite tootmistingimustega siduda, hakati agitaatorite seminarid korraldama üks

¹ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 8, l. 87—88.

² EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 87.

³ «Eesti Kommunist» nr. 8, 1959, lk. 3.

⁴ Sealsamas, lk. 88.

kord kvartalis külanõukogude kaupa, millega kindlustati ka agitaatorite enamiku osavõtt õppusest.

Kingisepa rajoonis, Narva linnas ja mujal hakati oskuslikult kasutama niisuguseid töövorme ja -meetodeid, nagu massilised ühiskondlikud ülevaatused, majanduslikud ja tootmistehnilised konverentsid, eesrindlike brigaadide päevad, sotsialistlike kohustuste täitmise vastastikune kontroll. Töölise ja kolhoosnikute hulgas võitsid suure populaarsuse temaatilised ning küsimuste ja vastuste õhtud, elavad ajalehed, kohtumised vanade revolutsionääride, Isamaasõja veteranide, tööeesrindlaste ning kultuuri- ja kunsti-tegelastega.

1959. a. märtsis arutas EKP Keskkomitee büroo usuvastase propaganda olukorda vabariigis. See oli uute vormide juurutamise tulemusena intensiivistunud, loengute ja nõupidamiste kvaliteet sellel alal paranenud. Tähelepanu väärised noorte suvepäevad, mis esmakordselt korraldati vabariigi kõigis rajoonides ja linnades 1959. aastal ja mis kujunesid noorsoo kasvatamise uueks ning huvitavaks vormiks. Usuvastase propagandatöö tulemused väljendusid selles, et paljud inimesed pöörasid selja kiriklikele kombetalitustele ning tunduvalt vähenes kirikus ja palvemajas käijate arv.

Vabariigis korraldati ümber kultuuriasutuste võrk. Endised rahvamajad muudeti maakultuurimajadeks. Arvestati nii, et igas külanõukogus oleks üks kultuurimaja. Ülejäänuid moodustati kolhoosi- ja sovhoosiklubid. Ümberkorraldusega muutus kultuuriasutuste sisuline töö kvaliteetsemaks. 1961. a. lõpuks tegutses vabariigis juba 7085 mitmesugust ringi 94 000 osavõtjaga. Aastas anti üle 17 000 etenduse ja kontserdi 3,2 miljonile külastajale. 14 isetegevuslikule kollektiivile omistati rahvakollektiivi austav nimetus.¹

Kommunistliku kasvatustöö põhiülesandeks on sellise inimese kujundamine, «kelles harmooniliselt ühinevad vaimne rikkus, moraalne puhtus ja kehaline täiuslikkus»². Selle ülesande lahendamisel kuulub tähtis koht rahvaharidussüsteemile. Nõukogudemaa senised saavutused majanduse, kultuuri, teaduse ja ühiskondlike suhete valdkonnas

¹ «Eesti Kommunist» nr. 6, 1962, lk. 32.

² Vt. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 111.

olid loonud soodsad eeldused selleks, et rakendada ellu leninlik printsiip kooli seostamiseks eluga. V. I. Lenin kirjutas, et ta ei usuks õpingutesse, kasvatusse ja haridusse, kui see oleks surutud ainult kooli seinte vahele ja lahti kistud tormilisest elust.

Vaatamata nõukogude haridussüsteemi vaieldamatuile edusammudele, jäi ta maha elu nõuetest. See väljendus kooli teatud irdumises elust. Üldhariduslik kool ei pööranud vajalikku tähelepanu õpilaste ettevalmistamisele osavõtuks ühiskondlikult kasulikust tööst. Kõrgema kooli lõpetanuist tundsid paljud praktilist tööd halvasti, ei olnud küllaldaselt ette valmistatud iseseisvalt lahendama kaas-aegse tootmise ülesandeid.

NLKP Keskkomitee võttis kursi kooli ja elu sidemete tugevdamisele ja haridussüsteemi edasiarendamisele. Kooli reorganiseerimise põhiseisukohad esitati NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastavates teesides. Need esitati üldrahvalikuks arutamiseks. Nagu teisteski vabariikides, nii tunnistas ka Nõukogude Eesti avalik arvamus kooli reorganiseerimise aktuaalseks ülesandeks. Teeside põhiseisukohad fikseeriti 1958. a. detsembris vastuvõetud NSV Liidu Ülemnõukogu seaduses. 1959. aasta aprillikuus võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu seaduse «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ja haridussüsteemi edasiarendamisest Eesti NSV-s».¹

Vastavalt seadusele kehtestati üldine 8-klassiline koolikohustus. Vabariigi parteiorganisatsioon hakkas ulatuslikumalt ellu rakendama õppimise tootliku tööga ühendamise põhimõtet. Juba algklassides hakati tundides, ekskursioonidel ja klassivälises töös tutvustama õpilastele täiskasvanute tegevusalasid. V—VIII klassides lisandusid ülalöeldule tegevus ainealastes ning tehnikaringides, tööõpetuse tunnid ja kevad-suvine õppepraktika. See aitas mõnevõrra laiendada õpilaste polütehnilist silmaringi, omandada esialgseid töövõtteid ja oskusi. Koolides, kutsekoolides, tehnikumides ja kõrgemates õppeasutustes hakati laiendama iseteenendamist.

Kooli ümberkorraldamise orgaaniliseks osaks oli tootmisõpetuse sisseviimine IX—XI klasside õppeprogrammi. 1961. a. suvel arutati seda EKP Keskkomitees ja Eesti NSV Ministrite Nõukogus, millele järgnes määrus tootmisõpe-

¹ Eesti NSV Teataja nr. 31, 4. juuni 1959, lk. 1085—1102.

tuse parandamise kohta üldhariduslikes keskkoolides. Keskkoolid kinnitati vastavate baasettevõtete juurde. Koolides loodi uusi ning täiustati olemasolevaid füüsika-, keemia-, masinaõpetuse ja elektrotehnika kabinette, metalli- ja puutöökodasid ning kodunduse klasse.

Tunduvalt avardati edasiõppimise võimalusi töölis- ja maanoorte koolides, tööstuskoolides ja kesk-eriõppeasutustes. Tööjõureservide vabrikukoolid, tööstus-, raudtee-, ehitus- ja põllumajanduse mehhaniseerimise koolid ning muud kutsekoolid reorganiseeriti järk-järgult linna ja maa tehnilisteks kutsekoolideks, kus õppe- ja kasvatustöö aluseks sai õpilaste osavõtt tootlikust tööst.

1961. a. algul võtsid EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastu määruse «Kutsekoolides ja tootmises kvalifitseeritud tööliskaadri ettevalmistamise edasise arendamise ja parandamise kohta».¹ Selles määrati kindlaks olemasolevate õppeasutuste linna- ja maakutsekoolideks reorganiseerimise ja uute ehitamise ning oskustöölise ettevalmistamise kvaliteedi parandamise abinõud. Kutsekoolides tugevdati õppetootmisalast baasi, laiendati koolide tootmistegevust. Õppekasvatustöös hakati kasutama mitmesuguseid tööalase kasvatusvormi ja meetodeid uue tehnika ja tehnoloogia ning tootmiseesrindlaste töökogemuste põhjal. Tugevdati kutsekoolide sidet nende baasettevõtetega. Oskustöölise ettevalmistamise parema juhtimise eesmärgil moodustati 1959. a. Eesti NSV Ministrite Nõukogu Kutsehariduse Peavalitsus.²

1959. a. algul analüüsis EKP Keskkomitee büroo internatsionalistliku kasvatamise olukorda vabariigi koolides ning näitas ära selle tõhustamise teed.³ Vastavalt Keskkomitee otsusele korraldati kõikides linnades ja rajoonides pedagoogide nõupidamisi, kus kavandati internatsionalistliku kasvatamise edasised ülesanded koolides. Vabariigi Haridusministeerium töötas välja metoodilised juhendid internatsionalistliku kasvatamise kohta kirjanduse, ajaloo, geograafia jt. tundides. Organiseeriti pidev suhtlemine ühes linnas asuvate eesti ja vene koolide vahel, samuti kirjavahetust, kohtumisi, spordivõistlusi, isetege-

¹ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ministrite Nõukogu määruste ja korralduste kogu nr. 7, 1. märtsil 1961. a., lk. 238—241.

² Eesti NSV Teataja nr. 46, 24. augustil 1959, lk. 1557.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 39, l. 100—102.

vuskontsertidega külastusi ja muid üritusi teiste linnade, liiduvabariikide ning rahvademokraatiamaade koolidega.¹ Tallinna Polütehnilise Instituudi partei-algorganisatsiooni algatusel hakati korraldama rahvaste sõpruse nädalaid, mis said vennasrahvaste kultuurisaavutuste viljelemise, tutvustamise ja tundmaõppimise vormiks.

1960. a. augustis arutas Eesti NSV Ülemnõukogu kooli ja elu vaheliste sidemete tugevdamise ja rahvahariduse edasise arendamise seaduse täitmise käiku. Lähtudes vajadusest igakülgset läbi vaagida kooli ümberkorraldamist, otsustas EKP Keskkomitee kokku kutsuda I õpetajate vabariikliku kongressi, mis toimus 1960. a. septembris.² Ülemnõukogu istungjärgul ja õpetajate kongressil analüüsi esimesi samme kooliseaduse elluviimisel. Kongressi tähtsus seisis selles, et ta kujunes kogemuste üldistamise ja vahetamise kooliks, aitas tõsta pedagoogilise töö meisterlikkust.

Kooli ja elu vaheliste sidemete tugevdamisel etendasid tähtsat osa parteikomiteed ja koolide parteiorganisatsioonid. Tallinna linna Keskrajooni, Valga, Võru jt. parteikomiteed, Tallinna 20. keskkooli, Kingissepa keskkooli, Räpina keskkooli ja paljude teiste koolide partei-algorganisatsioonid tegelesid süstemaatiliselt õppe- ja kasvatus-tööga.³ Tallinna linna Kalinini rajooni, Tartu linna, Hiiu- maa ja Rakvere rajooni parteikomiteed organiseerisid ühiskondlikel alustel töötavad koolide osakonnad ja tootmisõpetuse komisjonid. Taotledes koolitöö parandamist, pöörasid parteikomiteed ja parteiorganisatsioonid peatähelepanu õpetajate ideelise taseme ning pedagoogilise meisterlikkuse tõstmisele.

Suureks eeskujuks haridusala töötajatele olid sellised õpetajad — oma ala meistrid, nagu A. Allik, S. Aman, A. Buttel, L. Rinker ja paljud teised. Valitsus ja partei hindasid kõrgelt õpetajate tööd. Vabariigi üldhariduslike koolide õpetajatest oli 1961. aastal 100 Eesti NSV teenelist õpetajat, 76 Lenini ordeniga, 110 Tööpunalipu ordeniga, 169 ordeniga «Austuse märk», 466 mitmesuguste medali- tega ja 906 rinnamärgiga «Haridustöö eesrindlane» autasustatut.⁴

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 101, l. 190, 194, 189—195.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 98, l. 144.

³ «Rahva Häälel» nr. 161, 10. juulil 1962.

⁴ «Eesti Kommunist» nr. 9, 1961, lk. 4.

Seoses sellega, et haridussüsteemi reorganiseeriti paha-
tihti teaduslikult põhjendamata, hakkasid üleliidulises ula-
tuses järk-järgult ilmnema ka ebarahuldavad nähtused.
Tootmisõpetuse sisseviimisel tehti korduvalt ennatlikke,
vähe läbikaalutud muudatusi. Leninlikku kooli eluga seos-
tamise printsiipi mõnikord samastati õpetamise tootva
tööga seostamisega. Tootmisõpetuse olemust mõisteti
kohati primitiivselt — kui teatava kitsa eriala omandamist
või õpilaste kasutamist mitmesugustel juhuslikel töödel.
Keskkomitee aruandes EKP XIII kongressile märgiti, et
tootmisõpetuses domineeris kitsalt kutsealane suund.

Subjektivistlike väärarusaamade tõttu aeti liialdatult
taga teoreetilise õppetöö seost praktikaga, mõisteti seda
lihtsustatult ja tõugati lihtsustamisele ka õpetajaid. Alahin-
nati tõsiasi, et just teaduste aluste omandamine loob pari-
maid eeldusi sirguva põlvkonna teadusliku maailmavaate
kujunemiseks. Ka tootmisõpetusele endale asetatud lootus-
ed ei õigustanud ennast. Ei ole otstarbekas, et üldharidus-
lik kool võtaks endale kesk-eriõppeasutuste ning kutse-
koolide funktsioonid.

Kõrgemate õppeasutuste töös asetleidnud nihked väljen-
dusid nende sidemete tugevnemises ettevõtete, kolhooside
ja sovhoosidega. Tartu Riiklikus Ülikoolis tehtava õppe-
ja kasvatustöö parteilise juhtimise tugevdamiseks moodus-
tati erandina ülikoolis parteikomitee ning anti teaduskon-
dade parteiorganisatsioonidele algorganisatsiooni õigused.¹

Aasta-aastalt hakati kõrgematesse õppeasutustesse vastu
võtma järjest rohkem noori, kellel oli praktilise töö staaž.
Kui 1959. a. oli vastuvõetuid 25,3% -l kaheaastane töö-
staaž², siis 1961. aastal oli see juba 40,2% -l.³ 1959. aastal
anti ettevõtetele, asutustele, kolhoosidele ja sovhoosidele
õigus suunata parimaid noori lähetusega vastavasse kõr-
gemasse õppeasutusse, võttes stipendiumikulud enda
kanda.

Hakati laiendama hariduse omandamist õhtustes osakon-
dades õppimise ning kaugõppe teel. 1960. a. aprillis töötas
EKP Keskkomitee välja kõrgemates õppeasutustes kaug-
õppe teel ja õhtustes osakondades õpetamise parandamise
abinõud. Kaugõppe ja õhtusi osakondi hakati komplektee-

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 141, l. 109.

² EKPA, f. 1, nim. 189, s.-ü. 35, l. 51.

³ «Eesti Kommunist» nr. 10, 1961, lk. 18.

rima kogenenumate ja kvalifitseeritumate professorite ja õppejõududega, tugevdama materiaalselt baasi. Kuid see suund, et üliõpilased alates esimesest kursusest aasta või kahe jooksul üheaegselt õpiksid ning teeksid pingelist, pahatihti isegi erialale mittevastavat tööd ettevõtetes, osutus siiski eluvõõraks. See pidurdas tulevaste spetsialistide teoreetilist, aga samuti praktilist ettevalmistamist.

Et kõrgematesse õppeasutustesse võeti vastu ülemäära rohkesti tööstaaži omavaid noori ja liialdati kaugõppe teel hariduse andmisega, sattus üliõpilaste hulka rohkesti nõrga ettevalmistuse ja väheste võimeteга inimesi. See tõi kaasa õppeedukuse languse ja kõrgematest õppeasutustest väljalangenute arvu tunduva suurenemise.

Nõukogude Eesti sotsialistlik kultuur rikastus paljude uute väärtuslike teostega. Parimad neist said teenitud tunnustuse osaliseks. «Jäise raamatu» loojale J. Smuulile määrati Lenini preemia. Oma osa vabariigi kultuurivarumusse andsid kirjanikud A. Hint, E. Rannet, J. Semper, H. Leberecht, D. Vaarandi, R. Parve, heliloojad V. Kapp, G. Ernesaks, E. Kapp, L. Auster, kunstnikud E. Okas, A. Bach, E. Einmann ja paljud teised loominguised töötajad. Kunstimeistrite read täienesid noorema põlvkonna andekate esindajatega, nagu V. Tormis, H. Tamberg jt., kes olid novaatoreiks sotsiaalse kõlapinnaga heliteoste loomisel. Vabariigi filmitöötajad valmistasid Nõukogude Liidu esimese kunstilise panoraamfilmi.

Vabariigi kultuurielu juhtimisel jälgis EKP järjekindlalt, et tugevneks eesti rahvuskultuuri internatsionaalne alus ning et kultuurisaavutuste vastastikune tutvustamine muutuks veelgi intensiivsemaks.

1961. a. lõpuks oli eesti keeles antud Nõukogude rahvaste kirjandusteoseid ligi 940 nimetust üldtiraažiga 12,5 miljonit eksemplari ehk iga inimese kohta keskmiselt 14 eksemplari. Eesti teatrite lavale toodi ikka rohkem vennasvabariikide kirjanike näidendeid. 1961. aastal moodustasid need peaaegu 50% vabariigi teatrite repertuaarist.¹

Vennasvabariikide kunstinäitused, mis tutvustasid NSV Liidu rahvaste loovat tööd, eriilmelisi kultuure ja elu-olu, samuti teatri- ja muusikakollektiivide ning solistide külalisesinemised ja kirjanike külaskäigud omandasid ikka suurema erikaalu Nõukogude Eesti kultuurielus. Vennas-

¹ «Eesti Kommunist» nr. 3, 1964, lk. 24, 37.

rahvaste kultuurisaavutuste viljastav mõju eesti kultuurile kasvas pidevalt.

Kodanluse võimu kahe aastakümne kestel ilmus teistes keeltes ainult 199 eesti kirjandusteost üldtiraaziga ligi 600 000 eksemplari, 1961. aasta lõpuks oli välja antud NSV Liidu ja teiste rahvaste keeltes 435 teost üldtiraaziga umbes 11 miljonit eksemplari.¹ See tähendab, et küllaltki kaalukas osa eesti kirjandusest oli kättesaadavaks tehtud paljudele rahvastele.

Üha laiemalt levisid vennasvabariikides ka eesti heliloojate, samuti kunstnike teosed.

Tähelepanuvääriv oli 1960. a. üldlaulupidu, millest võttis osa üle 30 000 laulja ja tantsija ning rohkem kui 100 000 kuulajat-vaatajat. Suurele peole saabus külalisi kõikidest vennasvabariikidest, mitmelt rahvademokraatiamaalt ja kapitalistlikest riikidest.

Kerkisid esile uued kultuurisaavutuste vahetamise ja propageerimise vormid: kirjanduspäevad, rahvaste sõpruse nädalad, isetegevuslaste kohtumised sõpradega vennasvabariikidest.

Kõrvuti üldise progressiga ilmnis vabariigi kultuurielus ka ebaterveid tendentse. Mõned kunstitegelased piirdusid kunstilises loomingus ainult intiimlühirika ja pisiprobleemidega, näidates tänapäeva kangelist primitiivsena, piiratud silmaringiga ummikusse jooksnud olesklejana. Samuti püüti kaitsta elukaugust, ideelist ähmasust, eemaldumist kaasaja sotsiaalsetest teemadest õigustati autori omapära ja muude väidetega.

Kirjandus- ja kunstikriitika ei pidanud küllalt resoluutset võitlust endassesulgumise vastu. Esines liberalismi, taandumist põhimõttelistest küsimustest, teravuse kadumist võitluses kodanliku ideoloogia vastu. EKP Keskkomitee mõistis hukka R. Kaugveri ideeliselt vildakale romaanile «Võõra mõõga teenistuses» žürii poolt kõrge hinnangu andmise. Kriitika valdkonnas tuli ette ebakriitilist suhtumist katsetesse novaatorluse sildi all revideerida sotsialistliku realismi printsiipi. Kriitikute nõupidamisel 1961. a. jaanuaris kostis koguni häáli, et ideelise võitluse mõistet ennast, kodanliku ideoloogia paljastamist tajutavat tänapäeval nagu vulgariseerimist ning soovitati lahti

¹ J. Käbin, Eestimaa KP Keskkomitee aruanne EKP XIII kongressile, «Rahva Hääl» nr. 232, 30. septembril 1961.

ütelda neist «vananenud terminitest». Tuldi välja isegi seisukohtadega, et kunst olevat tõeline ainult maha kiskudes ja eitades (tõelised kunstnikud olevat alati olnud opositsioonis!), sotsialistlik realism aga viivat tegelikkuse ilustamiseni.¹

Nende ebatervete nähtuste üheks olulisemaks põhjuseks oli see, et EKP Keskkomitee, Tallinna ja Tartu linna juhtivad parteiorganid ning loominguliste liitude parteiorganisatsioonid ei pööranud küllaldast tähelepanu kirjanikele ja kunstnikele, ei ilmutanud vajalikku printsiipiaalsust üksikutes teostes, aga samuti kunsti- ja kirjanduskriitikas esinenud võõraste tendentside suhtes. Negatiivset osa etendasid kahtlemata ka kõrvalekaldumised kunsti ja kirjanduse parteilise juhtimise leninlikust printsiipest. Selle printsiiibi sisu ei seisa mitte ettemääramises, mida ja kuidas kirjutada või luua, vaid selles, et loominguline intelligents juhinduks oma töös teadlikult partei ideedest ja eesmärkidest.

Intelligentsi osatähtsuse suurendamisel ja kasvatamisel osutas EKP-le tõhusat abi NLKP Keskkomitee. Tutvunud põhjalikult EKP tegevusega intelligentsi kasvatamisel, andis NLKP Keskkomitee 1961. a. vabariigi Keskkomiteele üksikasjalikke näpunäiteid tööks intelligentsiga.

Hinnates EKP võitlusvõimet ja saavutatud tulemusi, andis NLKP Keskkomitee ühtlasi parteilise hinnangu puudustele parteiorganisatsioonide ja EKP Keskkomitee töös intelligentsiga. NLKP Keskkomitee näitas ära EKP edasised ülesanded ning abinõud tööstiili ja -meetodite täiustamiseks.²

Praktilised abinõud NLKP Keskkomitee otsuse täitmiseks ja ebatervetest tendentsidest jagusaamiseks kavandati EKP Keskkomitee VII pleenumil 1961. a. juunis, sellele järgnenud rajooni- ja linnakomiteede pleenumitel ning parteiorganisatsioonide koosolekutel, kus hargnes printsiipiaalne diskussioon ja avameelne kõnelus vabariigi kultuurielu probleemide üle.

Keskkomitee pleenumil juhiti veel kord tähelepanu sellele, et partei on alati pidanud vajalikuks erinevate stiilide, žanride ja vormide olemasolu, unustamata sealjuu-

¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 51—52.

² EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 9—24.

res, et erinevate loomingumaneeride viljelejaile on ühtviisi kohustuslik püsimine sotsialistliku realismi peajoonel. Rahvusliku piiratuse ja mineviku idealiseerimise üksikutel faktidel, samuti püüetel kinni mätsida klassivastuolusid ning -võitlust eesti rahva ajaloos ei saa ega tohi olla asu meie kultuurielus. Armastust oma rahva vastu, märkis pleenum, mõõdetakse lugupidamisega kõige progressiivse vastu oma rahva elus ja ühtekuuluvustunde sügavusega teiste rahvaste vastu.

Pleenum asetaski parteiorganisatsioonide ja kriitikute ette ülesande aidata kirjandus- ja kunstitegelastel täielikult tunnetada, et Eesti sotsialistlik kultuur on paljurahvuselise nõukogude kultuuri orgaaniline koostisosa; et NSV Liidu rahvaste kultuuritegelaste vastastikune suhtlemine ja üksteise mõjutamine ei pidurda ühegi rahvuse kultuuri arengut, vaid vastupidi, just vastastikusel loomingulises rikastumises peituvad ammendamatud võimalused kõigi sotsialistlike rahvaste kultuuri edasiseks õitsenguks. Pleenum pidas vajalikuks loomingulise intelligentsi esindajate süstemaatilist komandeerimist vennasvabariikidesse ja teiste rahvaste kultuurisaavutuste veelgi laialdasemat propageerimist.¹

Vahetult pärast pleenumit korraldas EKP Keskkomitee loominguliste töötajate ja parteiaktiivi vabariikliku nõupidamise. Järgnesid nõupidamised eraldi kommunistide-teatritöötajatega ja -kirjanikega. 1961. a. juulis toimus haridusala töötajate ja parteiaktiivi vabariiklik nõupidamine, kus arutati koolielu ja õpetajate ideelise kasvatamise aktuaalseid küsimusi. Sügisel organiseeriti muusikala töötajate ja noorte kunstnike ning kirjanike vabariiklikud nõupidamised, kus analüüsiti ooperiloomingu arengut ja noorte kunstimeistrite ülesandeid sirguva põlvkonna kasvatamisel.²

EKP linna- ja rajoonikomiteed intensiivistasid märgatavalt tööd intelligentsiga. Näiteks arutas EKP Tallinna Linnakomitee ajavahemikul 1959—1961 intelligentsi kasvatamise küsimusi kahel korral pleenumil ja seitsmel korral büroo istungil.³ Tugevnesid parteitöötajate ja haritlaste isiklikud kontaktid. Hakati ellu rakendama täiendavaid

¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 49.

² EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 213, l. 176—177.

³ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 34.

abinõusid õpetajate kvalifikatsiooni tõstmiseks. 1961. a. suvel organiseeriti selleks vastavad kursused, millest võttis osa 1200 õpetajat. Töötati välja insener-tehnilise intelligentsi kvalifikatsiooni tõstmise perspektiivplaan, mille kohaselt hakkas kvalifikatsiooni tõstma 2000 inimest ja õppima ettevalmistuskursustel kõrgematesse õppeasutustesse ning tehnikumidesse astumiseks 1200 inseneri ja tehniku ametikohtadel töötajat.¹

Ulatuslikumalt suunati intelligentsi ühiskondlikule ja parteitööle. 1961. aastaks oli partei-algorganisatsioonide sekretäride hulgas 678 inseneri, tehnikut, põllumajanduse spetsialisti, kooliõpetajat ja arsti, s. o. tunduvalt rohkem kui varem.² Teaduslik-tehnilistesse, leiutajate ja ratsionaliseerijate ühingutesse ning alaliste tootmisnõupidamiste koosseisu kuulus 28 000 teadlast, inseneri, tehnikut ja novaatorit. Kümned tuhanded haritlased töötasid propagandistidena, lektoritena, agitaatoritena, võtsid osa kultuurhariduslike asutuste, komsomoli- ja ametiühinguorganisatsioonide tööst. Vabariiklik ühing «Teadus» oli muutunud intelligentsi massiorganisatsiooniks. Selle koosseisu kuulus 7000 inimest. Poliitharidusvõrgus täiendas oma teadmisi üle 18 000 õpetaja, arsti, teadusliku, insener-tehnilise, kultuurharidusala ja loominguliste liitude töötaja, põllumajanduse spetsialisti ja kõrgemate koolide õppejõu.³ Kaugõppe teel õppis kõrgemates õppeasutustes üle 4000 insener-tehnilise töötaja, õpetaja jt.⁴

EKP poolt tarvitusele võetud abinõud tugevdasid haritlaskonna marksistlik-leninlikku karastatust, suurendasid tema võitlusvõimet võõra ideoloogia avaldumiste vastu. Intelligentsi paremad esindajad astusid NLKP ridadesse. Selle kujukaks näiteks on õpetajate-kommunistide erikaalu suurenemine. Kui 1959. a. algul oli koolides 126 partei-algorganisatsiooni ja sinna kuulus 1354 kommunisti, siis 1961. a. keskpäiku oli koolides juba 209 partei-algorganisatsiooni ja kommunistide üldarv oli suurenenud 2295-ni.⁵

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 213, l. 182.

² EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 213, l. 180.

³ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 37, 39; nim. 199, s.-ü. 43, l. 60.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 55, l. 36; «Eesti Kommunist» nr. 9, 1961, lk. 3.

⁵ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 82.

4. EKP EDASINE ORGANISATSIOONILINE TUGEVNEMINE, TEMA TÖÖVORMIDE JA -MEETODITE TÄIUSTUMINE

Kommunistlik partei on teinud oma arengus läbi mitu ajaloolist etappi. Need etapid erinevad oluliselt nii sotsiaal-majanduslike suhete ja klassijõudude paigutuse kui ka partei ees seisnud eesmärkide ja tingimuste poolest, milles tal on tulnud töötada, samuti seisundi poolest, mis parteil endal ühiskonnas on.

Seoses sotsialismi täieliku ja lõpliku võiduga ning nõukogude ühiskonna ühtsuse tugevnemisega muutus NLKP kogu nõukogude rahva parteiks, jäädes seejuures eeskätt ikkagi töölisklassi parteiks. Oma määrava osa tõttu ühiskondlikus tootmises jääb töölisklass endiselt nõukogude ühiskonna kõige eesrindlikumaks ja mõjuvamaks jõuks.

EKP kui Kommunistliku Partei üks väesalk laiendas oma suunavat mõju ühiskonnaelu kõigile aladele, tihendas side- meid rahvaga. Selle eredaks tõendiks on partei ridade kiire kasv. Ajavahemikul 1959—1961 astusid tuhanded eesrindlikud töötajad Kommunistlikku Parteisse. EKP read kasvasid 11937 inimese võrra,¹ ehk niisama palju kui seitsme eelneva aasta jooksul. Neil aastail loodi juurde 1009 uut partei-algorganisatsiooni ning nüüd ulatus nende arv 2319-ni.²

EKP organisatsioonilise tugevnemise tähtsaks teguriks oli tema juhtiva kaadri järjekindel kasv ja kogemustega rikastumine. Juba 1960. aastal olid kõik linna- ja rajooni- komiteede sekretärid kõrgema või keskharidusega.³ 1961. aasta lõpuks ei olnud vaid kahes rajoonis parteikomiteede sekretäride hulgas rahvamajanduse spetsialiste.⁴ Pidevalt tugevnes partei-algorganisatsioonide sekretäride koosseis. 1960. aastal valitud uutest sekretäridest oli 60% kõrgema, lõpetamata kõrgema ja keskharidusega, 1961. aastal aga 72%, kusjuures enamikul neist oli rohkem kui 5-aastane parteistaaž.⁵

¹ EKPA, f. 1, nim. 144, s.-ü. 1, l. 33; nim. 207, s.-ü. 1, l. 9; s.-ü. 4, l. 11; s.-ü. 10, l. 10; s.-ü. 14, l. 9.

² EKPA, f. 1, nim. 207, s.-ü. 10, l. 13; s.-ü. 31, l. 15.

³ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 56.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 99.

⁵ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 206, l. 214, 215.

Rahva loova ülesehitustöö juhtimisel omandas EKP uusi organiseerimis- ja poliitilise töö kogemusi, süvendas parteisest demokraatiat. Regulaarselt kutsuti kokku EKP kongresse, Keskkomitee, linna- ja rajoonikomiteede pleenumeid ning parteiaktiivi koosolekuid, kus lahendati eluliselt tähtsaid majandus- ja kultuurialase ülesehitustöö küsimusi.

Parteiorganisatsioonide võitlusvõimet aitas tõsta EKP XII kongress, mis toimus 16.—17. veebruaril 1960. Kongressist võttis osa 561 otsustava ja 89 nõuandva hääleõigusega delegaati, kes esindasid 44 690 NLKP liiget ja liikmekandidaati.¹ Kongressi päevakorras oli Keskkomitee aruanne, mille esitas Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin; revisjonikomisjoni aruanne, mille esitas revisjonikomisjoni esimees G. Aleksejev; EKP juhtivate organite valimine.

Seoses liiduvabariikide õiguste laienemisega NLKP XX kongressile järgnenud aastail kasvas pidevalt kõigi vabariiklike parteiorganisatsioonide vastutus mitte ainult oma vabariigi, vaid ka üleliidulise tähtsusega majanduslike, poliitiliste ja kultuurialaste küsimuste lahendamise eest. Seepärast oli EKP XII kongressi juhtmõtteks nõue mitte rahulduda seniste tulemuste ja oskustega, vaid taotleda tingimata rohkemat, kergematelt ülesannetelt üle minna raskematele.

Kongress koondas oma tähelepanu tööstuse ja põllumajanduse ning töötajate kultuuriliste ja elutarbeliste vajaduste parema rahuldamise probleemidele, ideoloogilise ning partei organisatsioonilise töö parandamisele. Kongress kohustas parteiorganisatsioone arendama vabariigi tootuses sotsialistlikku võistlust selle eesmärgiga, et täita seitsme aasta plaan tööviljakuse tõusu ja kogutoodangu väljalaske osas ennetähtaegselt.

Võttes arvesse saavutatud edu, olemasolevaid võimalusi ja vabariigi põllumajandustöötajate initsiatiivi, püstitas kongress eesmärgi: ületada juba 1960. aastal seitseaastaku lõpuks ettenähtud liha varumise tase.

Kongress märkis, et ühismajandite kasvu ja saavutatud arengutaseme tingimustes avanes kolhoosidel võimalus suurendada jagamatuid fonde ning suunata rohkem vahendeid põllumajandusliku tooraine töötlemise ettevõtete,

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 60, l. 122; nim. 198, s.-ü. 35, l. 54.

internaatkoolide, haiglate, kultuurimajade jt. ehituste püstitamiseks.

Kongress üldistas parteiorganisatsioonide kogemusi sotsialistliku võistluse organiseerimisel ja juhtimisel, uute töövormide rakendamisel parteitöös ja töotajate kollektiivide elus. Tuginedes praktikas järeleproovitud saavutustele tuli lakkamatult täiustada parteitöö vorme.

EKP XII kongressi otsuste ellurakendamise tähtsaks eelduseks oli parteiorganisatsioonide kontrolliõiguste täielikum ärakasutamine.

V. I. Lenin õpetas, et mida vastutusrikkamad on partei ülesanded, seda mitmekesisemad peavad olema kontrolli vormid ja meetodid. «Me vajame inimeste kõlblikkuse kontrolli,» kirjutas V. I. Lenin, «tegeliku täitmise kontrolli... Kontrollida inimesi ja kontrollida töö tegelikku täitmist — selles ja veel kord selles, ainult selles on nüüd kogu töö, kogu poliitika raskuspunkt.»¹ NLKP Keskkomitee märkis oma otsuses 26. juunist 1959, et tootmis- ja kaubanduslike ettevõtete parteiorganisatsioonid ei kasutanud küllaldaselt neile partei põhikirjaga antud õigusi kontrollida ettevõtte administratsiooni tegevust. Kontrolli senised organisatsioonilised vormid ei vastanud uutele nõuetele ja ülesannetele. Sageli piirdus kontroll vaid sellega, et kuulati ära majandusjuhtide aruanded tootmisplaanide täitmise kohta, ettevõtte töö tähtsad küsimused aga jäid väljapoole parteiorganisatsiooni tegevuspiirkonda. NLKP Keskkomitee pidas vajalikuks moodustada tootmis- ja kaubandusettevõtete partei-organisatsioonides komisjonid, kes rakendaksid oma organisatsioonide õigust kontrollida ettevõtte administratsiooni tegevust. NLKP Keskkomitee kinnitas ühtlasi nende komisjonide põhimääruse.

Mõne kuu jooksul moodustati vabariigi partei-organisatsioonides 608 parteilise kontrolli komisjoni, kuhu valiti 2579 kommunisti.² 1961. a. lõpul töötas vabariigis juba ligi 750 sellist komisjoni ning nende tegevusest võttis osa 3200 kommunisti.³ EKP Keskkomitee suunas pidevalt parteilise kontrolli komisjonide tegevust ja üldistas nende kogemusi. 1959. a. sügisel analüüsis Keskkomitee Kohtla-Järve linna partei-organisatsioonide parteilise

¹ V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 199.

² EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 8, l. 144.

³ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 96.

kontrolli komisjonide tööd ning nentis, et ka parteitute eesrindlaste ja spetsialistide kaasatõmbamine ettevõtete majandusliku tegevuse kontrollimisse muutis parteiorganisatsioonide töö tunduvalt elavamaks. Keskkomitee kohustas parteikomiteesid pidevalt uurima ja üldistama komisjonide praktilise tegevuse kogemusi, läbi viima komisjonide esimeeste, liikmete ja parteiorganisatsiooni sekretäride nõupidamisi ning seminare.¹

Enamik komisjone ei piirdunud oma tegevuses üksnes puuduste avastamise ja ettepanekute esitamisega, vaid lahendas ise vahetult jõukohaseid küsimusi. «Volta» tehase partei-algorganisatsioon valis komisjonide koosseisu hea ettevalmistuse ja suurte tootmisalaste kogemustega kommuniste, määras kindlaks põhiküsimused, millele pööras peatahelepanu, ning koordineeris komisjonide tegevust. Parteilise kontrolli komisjonide aktiivsel osavõtul täideti lühikese ajaga uute toodanguliikide valmistamise plaanid, anti riigile nimetamisväärset säästu ja hoiti rohkesti kokku elektrienergiat. Realiseeriti üle 50 tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimise ülesande. Ettevõtte administratsiooni tegevuse parteilise kontrollimise käigus omandasid kommunistid kasulikke tootmise organiseerimise kogemusi.²

Tehes kokkuvõtteid parteilise kontrolli komisjonide kaheaastasest tegevusest, märkis EKP XIII kongress, et tänu sellele tõusis märksa partei-algorganisatsioonide osatähtsus tootmise sfääris.³

Administratsiooni töö kontrollimise komisjonide kõrval kasutati efektiivselt ka ühekordseid, mingisuguse küsimuse uurimiseks määratavaid komisjone. Näiteks ei pööratud Naha- ja Jalatsite Tootmiskoondises «Kommunaar», kus tsehhid rekonstrueeriti, vajalikku tähelepanu toodangu kvaliteedile. Parteiorganisatsioon moodustas vilunud inimestest komisjoni, kuhu kuulusid ka spetsialistid RMN-ist ja kaubandusorganisatsioonidest. Komisjoni ettepanekuid arutati tsehhide koosolekuil. Nende ettepanekute realiseerimine tagas toodangu kvaliteedi paranemise ning tööliste kvalifikatsiooni tõstmise.⁴

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 44, l. 31—33.

² «Eesti Kommunist» nr. 4, 1961, lk. 41—44.

³ EKPA, f. 1, nim. 205; s.-ü. 3, l. 96.

⁴ «Rahva Hääl» nr. 164, 13. juulil 1961.

Ühtlasi kasutati efektiivsemalt ära ka selliseid kontrolli vorme, nagu majandusjuhtide aruannete ärakuulamine parteibüroo istungil või parteiorganisatsiooni üldkoosolekul; komsomoli kontrollpostid, massilised ühiskondlikud ülevaatused ja reidid töö organiseerimise, töökohtade olukorra ja tehnika kasutamise kontrollimiseks; majanduslikud ja tootmistehnilised konverentsid; sotsialistlike kohustuste täitmise vastastikune kontrollimine.

Parteitöö on oma olemuselt alati olnud ühiskondlik tegevus. Sellel on rajanenud ja rajaneb partei põhilüli — algorganisatsioonide kogu töö. Sellel rajaneb lõppkokkuvõttes kogu partei tegevus. Pärast NLKP XXI kongressi hakkas vabariiklik parteiorganisatsioon rakendama uusi vorme aktiivi paremaks kaasatõmbamiseks ning taotlema seda, et kõik parteikomiteede liikmed võtaksid vahetult osa igapäevasest parteitööst. Otsingute käigus äratasid tähelepanu Vitebski linna (Valgevene NSV) ühe rajoonikomitee kogemused, kus 1958. aastal moodustati rajoonikomitee liikmetest alalised komisjonid.

Esimesteks initsiaatoriteks Eesti NSV-s olid sel alal Väike-Maarja rajoonikomitee (esimene sekretär R. Keer) ja Tartu linnakomitee (esimene sekretär J. Raid). 1960. aasta algul moodustati Väike-Maarja rajoonikomitee juures 3 alalist komisjoni. Nende koosseisu hõlmati kõik rajoonikomitee liikmed ja liikmekandidaadid ning lisaks veel vastavate erialade spetsialiste: kolhoosiesimehi, inser-ner-tehnilisi töötajaid, pedagooge, propagandiste, kultuuri-töötajaid.¹ Üldistades komisjonide töö esimesi kogemusi, teatas rajooni parteikonverents, et partei rajoonikomitee tegevuse uus vorm on eluline ja mõjuv.² Majanduse arendamise ning eesrindlike kogemuste tundmaõppimise ja juurutamise komisjon tegeles töövilkakuse tõstmise ja uue tehnika küsimustega põllumajanduses, tööstuses ja kaubanduses. Komisjon töötas välja rajooni põllumajandusliku tootmise mehhaniseerimise perspektiivplaani ning esitas selle rajoonikomitee pleenumile, kus see läbi arutati ja kinnitati. Komisjon jälgis pidevalt plaani realiseerimist. Organisatsioonilise töö komisjon õppis tundma kaadri valikut ja kasvatamist ning siseparteilise töö kogemusi, üldis-

¹ EKPA, f. 1, nim. 208, s.-ü. 185, l. 127—128 ja «Eesti Kommunist» nr. 4, 1961, lk. 36.

² «Eesti Kommunist» nr. 4, 1961, lk. 37.

tas neid ja andis edasi parteiorganisatsioonide sekretäride seminaridel ning rajoonikomitee aparaadi õppustel. Ta võttis aktiivselt osa pleenumite ettevalmistamisest, tagades küsimuste asjaliku läbiarutamise ning konkreetsete otsuste vastuvõtmise. Komisjon aitas palju kaasa, et 1960. aastal loodi rajoonis juurde 5 uut partei-algorganisatsiooni, võeti NLKP ridadesse vastu üle 3 korra rohkem kolhoosnikuid ja üle 2 korra rohkem sovhoositöölisi kui eelmisel aastal.¹

EKP Tallinna Keskrajooni Komitee juurde moodustatud komisjonidest tegeles üks sotsialistliku võistlusega. Varem tehti võistluse tulemustest kokkuvõtteid ilma rajoonikomitee liikmete osavõtuta ja ainult arvuliste näitajate alusel. Nüüd, millal küsimuste arutamisest hakkasid osa võtma ka komisjoni liikmed, kes eelnevalt tutvusid nende piirkonda kuuluvates ettevõtetes valitseva töökultuuri ja -distsipliini ning ühiskondlike organisatsioonide tegevusega, kaaluti asjalikult käitiste kollektiivide esiletoomist rajooni või linna autahvilil.²

Oma otsuses EKP Tartu Linnakomitee tööst 18. juulist 1961. a. märkis EKP Keskkomitee, et komisjonide abiga hakkas linnakomitee kvalifitseeritumalt ja sihikindlamalt tegelema partei ja valitsuse otsuste ellurakendamise³.

1959. aastal lubas NLKP Keskkomitee parteiorganite õiguste laiendamiseks sisse seada mittekoosseisuliste instruktoreite ametikohad. Seda tehti ka Eesti parteiorganisatsioonis.

Tallinna Keskrajoonis oli 217 partei-algorganisatsiooni. Ainuüksi rajoonikomitee 13 koosseisulise parteitöötajaga oli võimatu neid asjatundlikult juhtida. 1961. aastal töötas rajoonikomitees juba 19 mittekoosseisulist instruktorit. Põhiliselt olid need kõrgema haridusega kommunistid, kes omasid praktilise töö kogemusi niihästi erialal kui ka ühiskondlik-poliitilises tegevuses. Nende hulgas oli mitmesuguste elukutsetega inimesi. Selline valik võimaldas osutada parteiorganisatsioonidele suurt abi. Mittekoosseisulised instruktorigid viibisid šeflusalustes organisatsioonides, abistasid algorganisatsioonide sekretäre, võtsid osa parteikoosolekutest, valmistasid ette küsimusi rajoonikomitee

¹ «Eesti Kommunist» nr. 4, 1961, lk. 38, 40.

² «Rahva Hää» nr. 293, 14. detsembril 1960.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 141, l. 177—190.

pleenumitele ja büroo istungitele, võtsid osa partei otsuste täitmise organiseerimisest.¹

Aktiivi ulatuslikust rakendamisest EKP tegevuses kõnelevad alljärgnevad andmed. 1961. aastal töötas parteikomiteedes 51 mitmesugust alalist komisjoni 846 liikmega (neist 253 olid rahvamajanduse spetsialistid), 3 tehnikanõukogu², 189 mittekoosseisulist instruktorit³, 631 mittekoosseisulist lektorit ja 20 metoodikanõukogu kokku 255 liikmega parteikomiteede poliithariduskabinetide juures. Keila rajoonikomitees moodustati mittekoosseisuline põllumajandusosakond, kus töötas 13 inimest.⁴ Sellega kaasnes parteiaparaadis palgaliste töötajate arvu vähenemine nii suhteliselt kui ka absoluutselt. Näiteks ajavahemikul 1960—1963 täienesid EKP read rohkem kui 20 000 inimesega, palgaline aparaat aga samal ajal vähenes 20% võrra.⁵

Parteikomiteed hakkasid aktivistide tegevust suunama kindla plaani järgi, neid süstemaatiliselt kokku kutsuma, et analüüsida, kuidas keegi oma ülesande täitis, ja anda suund edaspidiseks. Nii kontrollisid parteikomiteed oma aktivistide tegevust, hoidsid neid kursis rajooni ülesannetega.

Uute töövormide levimisega tekkisid soodsamad võimalused kaadri kasvatamiseks ja reservi loomiseks. Täites mittekoosseisuliste instruktorite, alaliste komisjonide liikmete ja teisi vastutusrikkaid ülesandeid, laiendasid tuhanded kommunistid oma silmaringi, omandasid ühiskondlik-poliitilise tegevuse kogemusi.

Tänu aktiivi laialdasele rakendamisele muutusid parteikomiteed elujõulisemaks, paindlikumaks ja operatiivsemaks, tunduvalt kohandatavamaks uutele ülesannetele ja nõudmistele. Nende mõjusfäär laienes, tugevnes side parteiorganisatsioonide ja kommunistidega. Olles paremini informeeritud olukorrast ettevõtteis, kolhoosides, sovhoosides ja asutustes, hakkasid parteikomiteed kvalifitseeritumalt juhtima majandust, kiiremini avastama ja kõrvaldama puudusi, lahendama pakilisi küsimusi. Mittekoosseisulised instruktorid, alaliste komisjonide ja nõukogude

¹ «Eesti Kommunist» nr. 8, 1961, lk. 101.

² ЕКРА, ф. 1, н. 211, с.-ü. 10, л. 195, 197.

³ ЕКРА, ф. 1, н. 205, с.-ü. 3, л. 45.

⁴ ЕКРА, ф. 1, н. 211, с.-ü. 10, л. 194, 196, 198.

⁵ В. А. Вадер, Совершенствование общественных форм работы, «Партийная жизнь» nr. 19, 1964, lk. 21.

liikmed hakkasid etendama märkimisväärset osa parteilise demokraatia süvendamisel, juhtimise kollektiivsuse tugevdamisel, parteitöö taseme tõstmisel. Parteikomiteed hakkasid aktiivi abiga vabanema ühekülgsest suhtumisest ettevõtete, asutuste, majandite tööga tutvumisel. Nüüd hakkasid nad sagedamini saatma aktiviste ja brigaade mahaäänud ettevõtetesse ning majanditesse, eeskätt selleks, et aidata kollektiivil leida puuduste põhjused ja abinõud vigade parandamiseks, teha vajalikku organiseerimistööd ja jälgida planeeritud ürituste täitmist.

Laialdasemalt hakati praktiseerima töövormi, et ettevõttes endas ja ka teiste ettevõtete aktiivi abiga kindlakstehtud olukorda ei arutatud parteikomitee bürool, vaid sama ettevõtte kommunistide või aktiivi koosolekul. Teiste ettevõtete aktiivi kaasatõmbamine aitas puudusi objektiivsemalt välja tuua ja neid kõrvaldada. Samal ajal oli see ka kogemuste vahetamiseks organisatsioonide vahel, sest teiste tööd kontrollides ja analüüsides tõmbas kontrollija paralleele oma organisatsiooniga, sellega, kuidas nad ise neidsamu küsimusi lahendasid.

Parteitöö vormide rikastamisel paistis silma EKP Tallinna Mererajooni Komitee (esimene sekretär A. Lill), kelle initsiatiivil hakati organiseerima piirkondlikke parteikoosolekuid.¹ Nende ettevalmistamise käigus tutvuti, kuidas parteiorganisatsioonid suunasid töotajaid NLKP XXI kongressi otsuste täitmisele. Üks selline koosolek oli pühendatud teemale «Kommunistide juhtiv osa NLKP XXI kongressi otsuste täitmisel». Kommunistide soovil kuulati piirkondlikel koosolekutel RMN-i valitsuste juhatajate aruandeid selle kohta, kuidas realiseeriti ettepanekuid, mis töotajad tegid NLKP Keskkomitee juunipleenumi (1960) otsuste arutamisel.² Seda oli kõige parem teha just piirkondlikel koosolekutel majandusharude järgi, sest niisuguste aruannete esitamine igas organisatsioonis eraldi oli praktiliselt raske. Peale selle väljusid paljud ettepanekud üksikute ettevõtete raamidest ja neid tuli lahendada kõrgemalseisvatel organitel, mistõttu nad langesid selle kollektiivi kontrolli alt välja, kes ettepaneku oli esitanud. Paljudel ettevõtetel oli reas tootmisküsimustes üksteise suhtes pretensioone. Piirkondlikud parteikoosolekud kuju-

¹ «Rahva Häääl» nr. 164, 13. juulil 1961. a.

² Sealsamas.

nesid kohaks, kus kommunistid nende üle arvamusih vahe-
tasid, eesrindlikke kogemusi üldistasid ja levitasid. Samal
ajal said kommunistid ülevaate tootmissidemetest, kollektiivide
ühistest jõupingutustest vastastikuste kohustuste täitmisel.
Tallinna Mererajooni kogemused näitasid, et teatud kindlates
küsimustes ja eriti seal, kus partei-algorganisatsioonid olid
veel väikesearvulised, kujunesid piirkondlikud parteikoosolekud
parteitöö kasulikuks vormiks.

EKP Narva Linnakomitee (esimene sekretär A. Pankratov) hakkas
esimesena vabariigis aru andma oma tegevusest partei-
algorganisatsioonides. 1960. aasta novembri lõpul peeti
Balti Soojuselektrijaama parteikoosolek, kus arutati partei
linnakomitee tööd. Elektrijaama kommunistid esitasid
kasulikke ettepanekuid selle kohta, kuidas parandada linna
elanike heaolu, milliseid ülesandeid võib lahendada ühiskondliku
töö korras, kuidas aktiveerida poliitilist selgitustööd, suurendada
linnakomitee praktilist abi elektrijaama ehitamisel jne. Samasuguseid
üritusi korraldati ka teistes linna suuremates partei-
algorganisatsioonides. Nii arutati EKP Narva Linnakomitee
tööd veel Kreenholmis, üldehitustrustis, mööblivabrikus jm.
Partei-konverentsile esitatavasse aruandesse ja konverentsi
otsusesse võeti kõik koosolekutel tehtud olulised märkused ja
ettepanekud.¹ Narvalaste algatus rajas endale peagi tee ka
teiste parteikomiteede tööpraktikasse. See kujunes partei-
komiteede, linna ja rajooni parteiorganisatsioonide tegevuse
tugevdamise ning kommunistide aktiveerimise üheks tähtsaks
vahendiks.

Parteikomiteed kandsid hoolt parteiaparaadi töötajate,
mittekoosseisuliste instruktorite, alaliste komisjonide liikmete
ja teiste aktivistide teadmiste laiendamise, nende veenmis- ja
organiseerimisuskuste täiendamise eest. EKP Keskkomitee
korraldas süstemaatiliselt ja diferentseeritult rajoonikomiteede
sekretäride, partei-algorganisatsioonide sekretäride ning teiste
parteitöötajate 5—10-päevaseid seminare ja nõupidamisi.
Näiteks korraldati ajavahemikul 1960—1961 ainuüksi partei-
komiteede ja partei-algorganisatsioonide sekretäridele 24
seminari ja kursust, millest võttis osa 2600 inimest.² Sovhooside
partei-algorganisat-

¹ «Rahva Hää!» nr. 293, 14. detsembril 1960.

² EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 104.

sioonide sekretärid õppisid tundma tööviljakuse tõstmise meetodeid R. Pälsoni nimelises sovhoosis, samuti Põdrangu sovhoosi novaatorite töökogemusi. Vabariigi kolhooside partei-algorganisatsioonide sekretäride seminarid toimusid Rapla rajooni V. I. Lenini nimelises kolhoosis, Rakvere rajooni E. Vilde nimelises kolhoosis, Vändra rajooni «Kalevipoja» kolhoosis jm., kus tutvuti töö organiseerimisega loomakasvatuses, maa kasutamise ratsionaalse süsteemiga, töö arvestuse ja toodangu omahinna alandamise probleemidega.¹ 1960. aasta kevadel õpiti sellistel seminaridel tundma mehhanisaatorite-novaatorite Gitalovi ja Manukovski kogemuste rakendamise võimalusi tootmise kompleksseks mehhaniseerimiseks, Jõhvi rajooni parteiorganisatsioonide kogemusi sotsialistliku võistluse organiseerimisel. Keskkomitee korraldas samuti eesrindlike lüpsjate, seatalitajate, linnukasvatajate, kolhoosiesimeeste, sovhoosidirektorite grupiviisilisi nõupidamisi heade kogemuste ja töövõtete tundmaõppimiseks ning juurutamiseks.² 1958. aastast alates töötasid EKP Keskkomitee Partei ja Nõukogude Kooli juures parteitöötajate kvalifikatsiooni tõstmise 2-kuulised alalised kursused.³

V. I. Lenin pööras juba nõukogude võimu algaastail suurt tähelepanu praktiliste kogemuste üldistamise vajadusele. «On vaja,» kirjutas V. I. Lenin, «et kohalikud töötajad vahetaksid... oma kogemusi ning aitaksid parteil esile tõsta eeskujulikke kubermange või maakondi või rajooni või õppeasutusi või eeskujulikke pedagooge, kes on saavutanud häid tulemusi võrdlemisi kitsas, kohalikus või spetsiaalses mastaabis. Nendele praktikas juba järeleproovitud saavutustele tuginedes peame me asja edasi viima...»⁴ Keskkomitee osutas parteikomiteedele ja -algorganisatsioonidele abi nende tööpraktika üldistamisel. EKP Keskkomitee 1960. a. juuni otsuse kohaselt ratsionaalse põllumajandussüsteemi juurutamise kogemustest Rakvere rajooni Roela sovhoosis ja Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosis⁵ hakati neid kogemusi laialdaselt tundma õppima ja kasutama. 1960. aasta septembrikuus

¹ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 222, l. 216—217.

² EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 9, l. 221—222.

³ EKPA, f. 1, nim. 211, s.-ü. 8, l. 127—129.

⁴ V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 104.

⁵ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 100, l. 38—66.

üldistas EKP Keskkomitee Väike-Maarja rajooni R. Pälsoni nimelise sovhoosi partei-algorganisatsiooni positiivsed kogemused, kus kommunistide algatusel rakendati edukalt kompleksset mehhaniseerimist, juurutati grupiviisilist tööd loomakasvatases. Partei-algorganisatsioon süvenes põhjalikumalt sovhoosi tootmise ökonoomikasse, arutas regulaarselt lahtistel parteikoosolekutel sovhoosi töö parandamise küsimusi, paigutas kommuniste tootmise otsustavatesse lõikudesse. Kommunistid olid töös teistele eeskujuks, tegid aktiivselt organisatoorse ja poliitilist tööd. Algorganisatsioon tegeles hoolikalt parteitute mehhanisaatorite, põllutöölise, loomakasvatajate ja spetsialistide kasvatamisega, mille tulemusel võeti vähem kui kahe aasta jooksul parteisse vastu 11 töötajat.¹ 1961. a. juunikuus üldistas EKP Keskkomitee Põltsamaa rajooni «Esimese Mai» kolhoosi partei-algorganisatsiooni töökogemusi.² Juurutades põllumajandusteaduse saavutusi ning eesrindlaste kogemusi, kasutades ära sise-misi reserve, oli parteiorganisatsioonis kõigis kolhoosi tootmislõikudes edu. Siin tõusis pidevalt siseparteilise töötase, rikastusid ideelise kasvatuse vormid ja meetodid. Partei-algorganisatsiooni ajalik tegevus, järjekindel hoolitsus majandi hea käekäigu eest suurendas pidevalt kommunistide autoriteeti kolhoosnike hulgas.

Ajakirjanduse ning nõupidamiste ja seminaride kõrval kasutati töökogemuste üldistamise ja juurutamise vormina veel direktiivkirju. Näiteks saadeti 1960. aasta märtsis rajoonikomiteedele EKP Keskkomitee direktiivkiri «Maa partei-algorganisatsioonide tugevdamise töö olukorrast ENSV-s», mis arutati läbi rajoonikomiteede aparaadi nõupidamistel ja algorganisatsioonide sekretäride seminari-del. Mitmes rajoonis arutati seda rajoonikomitee pleenumil või bürool.³

Ka linna parteiorganisatsioonid tegid antud töölõigus hinnatavat tööd, hakates kommuniste õpetama paremate kogemuste konkreetset eeskujul. EKP Tallinna Kesksrajooni Komitee korraldas tsehhi parteiorganisatsioonide sekretäridele 2-päevase seminari Männiku Ehitusmaterjalide Tehases, kus nad õppisid tundma massilise poliitilise

¹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 101, l. 203—220.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 141, l. 64—80.

³ EKPA, f. 1, nim. 209, s.-ü. 218, l. 130—131.

töö kogemusi. Tehnilise progressi ja töökultuuri küsimusi selgitati neile Tallinna Ekskavaatoritehases, ühiskondlike organisatsioonide juhtimise alaseid kogemusi saadi aga Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus.¹

Parteitöö kogemused näitasid, et oli tekkinud vajadus muuta parteikomiteede organisatsioonilist struktuuri. Partei rajooni- ja linnakomiteed (välja arvatud Tallinna linnakomitee) töötasid mitmed aastad ilma osakondadeta. Aegamööda hakkasid ilmsiks tulema selle töövormi negatiivsed küljed. Nimelt eeldas see, et instruktorid oleksid peaaegu universaalsed inimesed, tunneksid kõiki parteitöö alasid ühtviisi hästi ja lisaks sellele veel tööstuse, transpordi, ehituse, põllumajanduse, rahvahariduse, tervishoiu ja muid spetsiifilisi küsimusi. Samuti oli raskendatud instruktorite töö sihipärane ja süstemaatiline suunamine vahetult parteikomiteede sekretäride poolt.

Osakondade puudumine hakkas end eriti tunda andma seoses ühiskondlike aluste laienemise, mittekoosseisuliste instruktorite arvu pideva suurenemise, alaliste komisjonide moodustamise ning nende töö juhtimise ja koordineerimise vajaduse tingimustes. Parteikomiteede osakondadeta struktuurist hakati järk-järgult loobuma. 1961. a. mais taastati osakonnad partei Pärnu linnakomitees ja paar kuud hiljem partei Võru rajoonikomitees (kummaski 3 osakonda). Sama aasta sügisel moodustati Tartu ja Narva linnakomiteedes, Valga, Viljandi, Kingissepa, Rakvere, Tapa, Tartu, Haapsalu ja Harju rajoonikomiteedes 3 osakonda (organiseerimistö, tööstuse ja transpordi ning propaganda- ja agitatsiooniosakond), ülejäänud rajoonikomiteedes 2 osakonda (orgosakond ning propaganda- ja agitatsiooniosakond).²

Kõrvuti partei suureneva osavõtuga tuli tõsta ka ühiskondlike organisatsioonide tähtsust. Võttes kursi sellele, et osa riigiaparaadi funktsioonidest tuleb järk-järgult üle anda ühiskondlikele organisatsioonidele, kohustas NLKP XXI kongress parteiorganeid kandma erilist hoolt töörahva saadikute nõukogude tugevdamise eest. Nõukogud kui riigivõimuorganid on samal ajal kõige massilisemateks ühiskondlikeks organiteks.

¹ «Rahva Hää!» nr. 293, 14. detsembril 1960.

² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 140, l. 155, 170; s.-ü. 141, l. 89, 110; s.-ü. 149, l. 196.

Üheks abinõuks nõukogude võitlusvõime tõstmisel osutus esindusnormide suurendamine. 1959. a. valiti vabariigi kohalikesse nõukogudesse peaaegu 12 000 saadikut ehk 2100 saadikut rohkem kui eelmistel valimistel. See tähendas uut sammu nõukogude demokraatia arendamisel. Tänu sellele, et rohkem kui pooled valitud saadikutest olid töölised ja kolhoosnikud¹, lähenesid võimuorganid vahetult materiaalseste väärtuste tootjatele.

EKP XII kongress märkis, et vaatamata viimaste aastate jooksul toimunud muudatustele riigivõimuorganite tegevuses, ei vastanud nõukogude, eriti küla- ja alevinõukogude töötase kasvanud elunõuetele. Parteikomiteed polnud suutnud üle saada ebaõigest nõukogude juhtimise praktikast. Võttes enda kanda kõrvalisi funktsioone, madaldasid nad enese osa poliitilise juhtimise organitena. Teisest küljest viis see omakorda nõukogude osatähtsuse alahindamisele ning mõjus negatiivselt nõukogude töötajate kasvatamisele.

NLKP Keskkomitee nõudis oma otsuses «Tööraha saadikute nõukogude töö parandamisest ja rahvahulkadega sidemete tugevdamisest» (1957)² lõpu tegemist nimetatud väärnähtusele. Ta juhtis veel kord tähelepanu sellele, et ei aetaks segi parteiorganite funktsioone nõukogude kui riigiorganite funktsioonidega, nõudis, et loobutaks tarbetust eestkostest, mis aheldas nõukogude tegevust, takistas neid täielikult rakendamast oma õigusi.

Täites NLKP Keskkomitee otsust, saavutasid parteikomiteed positiivseid tulemusi nõukogude töö parteilise juhtimise täiustamisel. Paljusid majanduslikke ja administratiivseid küsimusi, mida varem lahendati parteikomiteedes, hakati otsustama nõukogude organites. Harju rajooni, Pärnu linna ja teised parteikomiteed tõstsid nõukogudes töötavate kommunistide, samuti nõukogude täitevkomiteede ja istungjärkude parteigruppide vastutust.

Uute töövormide otsingul rahvahulkade kaasatõmbamiseks nõukogude igapäevasesse praktilisse töösse paistis silma Võru rajooni parteikomitee, kelle initsiatiivil loobuti küsimuste arutamisel rajooninõukogu istungjärgul vastavate organisatsioonide esindajate ettekannetest. Oluks korda valgustasid rahvasaadikud ja aktiiv, kes alaliste

¹ «Eesti Kommunist» nr. 4, 1959, lk. 65—66 ja nr. 2, 1960, lk. 33.

² «Справочник партийного работника», Москва 1957, lk. 448—457.

komisjonide ülesandel olid uurinud arutatavate organisatsioonide tööd. Võru kogemused osutusid väärtuslikuks selle poolest, et küsimuste istungjärguks ettevalmistamisest hakkasid elavalt osa võtma mitte ainult rajooninõukogu, vaid ka külanõukogude saadikud. Need kogemused leidsid peagi vastukaja teistes vabariigi rajoonides.

Küla- ja alevinõukogude töö elavnemisele aitasid kaasa nende põhimäärused, mis Eesti NSV Ülemnõukogu 1958. ja 1959. a. vastu võttis. Põhimäärustes konkretiseeriti nende võimuorganite ülesanded, õigused ja kohustused.

Nõukogude tõhusam osavõtt praktilisest elust lõi soodsad võimalused ühiskondlike aluste laiendamiseks nende töös. Peamisteks organisatsioonilisteks vormideks, mille kaudu tõmmati laiem aktiiv osa võtma riigielu küsimuste lahendamisest, kujunesid nõukogude alalised komisjonid, täitevkomiteede mittekoosseisulised osakonnad ja inspektorite grupid, samuti ühiskondlikud inspeksioonid ja bürood, maja- ja tänavakomiteed, majavalitsuste kaastöökomisjonid, kultuuriasutuste ja haiglate ühiskondlikud nõukogud, rahvamalevad, lastevanemate komiteed, seltsimehelikud kohtud, sanitaarpostid, ühiskondlikud kontrollid kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise alal.

1961. a. lõpuks oli vabariigi kohalikel nõukogudel 1421 alalist komisjoni, kuhu kuulus 9278 saadikut ja 2385 inimest, kes ei olnud nõukogude saadikud. Peale selle võttis nende tegevusest osa 8800 aktivisti.¹

Nõukogude alaliste komisjonide tegevuse intensiivistamine tugevdas riigivõimuorganite sidemeid rahvaga ning aitas parandada haldusorganite tööd. Koos sellega rajasid alalised komisjonid oma tegevusega teed niisugustele juhtimisvormidele, nagu asjalik nõuanne, soovitus, eesrindlike kogemuste levitamine, töötajate mõjutamine ühiskondliku arvamuse kaudu. Alalised komisjonid tagasid haldusorganite süstemaatilise tegevuse, andsid neile organisatsioonilise aluse pidevaks aktiivseks osavõtuks valitsemisest. Paljud neist ei piirdunud oma ettepanekute esitamisega nõukogude istungjärgudel, vaid hakkasid üha sagedamini lahendama iseseisvalt mitmesuguseid probleeme ja ellu viima vastuvõetud otsuseid.

Valitsemisvilumuse omandamise kooliks kujunesid samuti kohalike nõukogude täitevkomiteede juurde loo-

¹ «Eesti Kommunist» nr. 4, 1962, lk. 11.

dud ühiskondlike inspektorite grupid ja ühiskondlikud osakonnad. Enamiku täitevkomiteede juures moodustati ühiskondlikud kaubandusosakonnad, neile lisaks põllumajanduse osakond Kohtla-Järve Linna TSN Täitevkomitee juures, naistöö osakond Paide Rajooni TSN Täitevkomitee juures, tervishoiuosakond Väike-Maarja Rajooni TSN Täitevkomitee juures. Tallinna Mererajooni, Kalinini ja Keskrajooni täitevkomiteede juures loodi veel ühiskondlikud kultuuriosakonnad.¹

Tehes kokkuvõtte vabariigi parteiorganisatsiooni tegevusest nõukogude parteilise juhtimise täiustamisel, märkis EKP XIII kongress, et «nõukogud on viimastel aastatel parandanud oma tööd, on hakanud rohkem tegelema majanduse ja kultuuri arendamise ning töötajate järjest kasvavate kultuuriliste ja olustikuliste vajaduste rahuldamisega... Need tulemused on saavutatud tänu kohalike nõukogude intensiivsemale juhtimisele parteiorganite poolt.»²

Juhindudes NLKP Keskkomitee otsustest ja kasutades vennasvabariikide kogemusi, ergutas EKP ametiühing- ja komsomoliorganisatsioonide tegevust ning initsiatiivi, otsis teid nende parteilise juhtimise edasiseks täiustamiseks. EKP kongressidel kavandati parteiorganisatsioonide ülesanded ametiühingute ja komsomoli osatähtsuse suurendamiseks. EKP Keskkomitee V pleenum 1960. aastal arutas läbi ELKNÜ Keskkomitee sekretäri V. Väljase ettekanne noorsoo kasvatustöö olukorrast ja näitas teid selle töö parandamiseks. Keskkomitee büroo analüüsis 1959. a. kevadel ametiühingorganisatsioonide parteilise juhtimise olukorda Pärnus, Tartus ja Jõhvi rajoonis ning 1960. a. märtsis kuulas ära EKP Tartu Linnakomitee aruande vastuvõetud otsuse täitmise kohta.³

Keskkomitee bürool 1960. aasta juunis vaagiti Tekstiili- ja Kergetööstuse Töölise AÜ EV Komitee senist tegevust, juhiti tähelepanu esinenud puudustele ning näidati kätte komitee töö intensiivistamise teed ja vahendid.⁴ Ametiühing- ja komsomoliorganisatsioonide parteilise juhti-

¹ «Eesti Kommunist» nr. 9, lk. 78 ja nr. 1, 1962, lk. 74.

² EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 96—97.

³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 105, l. 44—50; nim. 198, s.-ü. 24, l. 179—184.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 47, l. 94—98.

mise küsimused olid sageli parteiaktiivi koosolekute, parteikomiteede pleenumite ja büroo istungite ning parteiorganisatsioonide lahtiste koosolekute päevakorras.

Näiteks analüüsis EKP Tallinna Linnakomitee oma pleenumil 1959. aastal ametiühingute parteilise juhtimise edasise tugevdamise küsimust¹ ning 1960. aastal kuulas ära Mererajooni parteikomitee aruande selles küsimuses.²

Tugevdati märgatavalt ühiskondlike organisatsioonide juhtivat kaadrit. Nii näiteks suunati ENSV Ametiühingute Nõukogu keskaparaati 11 kogenud töötajat, nende hulgas 7 partei rajoonikomitee sekretäri ja 2 Keskkomitee instruktorit. Ametiühingute Nõukogu ja vabariiklike komiteede töötajaist omasid 1961. aastal üle 90% kõrgema ja keskhariduse. Kui 1960. aastal tegi vastavad õppused läbi 16 446 ametiühinguaktivisti, siis 1961. aastal tõusis see arv 46 531-ni.³

Ajavahemikul 1959—1961 suurenes ametiühingute aktiivsus ja võitlusvõime parteipoliitika elluviimisel, laienesid sidemed töötajatega, kasvas ametiühinguliikmete arv. 1961. a. lõpuks oli vabariigis 3424 ametiühinguorganisatsiooni ja ligi 459 000 ametiühinguliiget, mis moodustas 93,4% töötajate üldarvust. Kahe aastaga kasvas ametiühinguliikmete arv 59 400 inimese võrra.⁴

Niisama kiiresti suurenes komsomoliliikmete arv. Kui 1960. a. kuulus vabariigi komsomoliorganisatsiooni 67 000 noort⁵, siis 1961. a. lõpuks kasvas see arv ligi 80 000-ni.⁶

Ametiühingu- ja komsomolitöös rakendati üha laialdasemalt aktiivi. 1961. a. lõpul töötas Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu juures üle 150 ühiskondliku instruktori ja inspektori, vabariiklikes komiteedes töötasid ühiskondlikud osakonnad. Komsomoli rajooni- ja linnakomiteedes moodustati alalised komisjonid ja valiti mittekoosseisulised sekretärid.⁷

ELKNU X kongress kuulutas seitseaastaku teise aasta

¹ EKPA, f. 1, nim. 201, s.-ü. 26, l. 34—39.

² EKPA, f. 1, nim. 5, s.-ü. 50, l. 124—128.

³ EVAN jooksev arhiiv. Organisatsioonilis-massilise töö osakonna materjalid. 1958—1962.

⁴ «Rahva Hääle» nr. 46, 23. veebruaril 1962.

⁵ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 35, l. 60.

⁶ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 98.

⁷ «Rahva Hääle» nr. 289, 9. detsembril 1960 ja nr. 46, 23. veebruaril 1962.

löökaastaks. Vabariigi komsomol võttis oma šefluse alla kommunistlike noorte üleliidulise löökehituse — Balti Soojuselektrijaama. Peale selle võttis ta oma šefluse alla veel Kunda tsemenditehase, Maardu Keemiakombinaadi ja teiste ettevõtete ehitamise.¹ Aserbaidžani kommunistlike noorte eeskujul organiseeris ELKNU ringkontrollsüsteemi kõigi transpordiliikide üle, asus võitlusse laadimistöde mehhaniseerimise ning vagunite, laevade ja autode seisu-aegade vähendamise eest.²

Tööstusettevõtetes moodustati ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide algatusel ühiskondlikke konstrueerimisbüroosid, ratsionaliseerimisbrigaade, seadmestiku moderniseerimise brigaade, levitati leningradlaste algatust tööviljakuse tõstmise tehniliste kompleksplaanide koostamiseks. Tehti palju kasulikku ka toodangu omahinna alandamiseks, aidati organiseerida töötajate üldharidusliku, kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmist, suunati töötajaid üha rohkem ühiskondlik-poliitilisse ellu.

Seitse aastaku esimestel aastatel võtsid enam kui 4500 noormeest ja neidu komsomoli lähetusel osa Balti Soojuselektrijaama ja teiste tööstusettevõtete ehitamisest, üle 550 noore läks tööle kolhoosidesse ja sovhoosidesse.³ Kommunistlike noorte siirdumine vabariigi põllumajandusse aitas tugevdada kolhooside ja sovhooside komsomoliorganisatsioone ning märgatavalt suurendada nende osatähtsust majandites.

Uued nihked, mis olid toimunud parteiorganisatsioonides endis, nende töömeetodeis, lahendatavate küsimuste ulatuses, kogemustes ja suhetes töörahva hulkadega, leidsid üldistamist EKP XIII kongressil. Kongress töötas 27.—29. septembrini 1961, s. o. vahetult enne NLKP XXII kongressi, nõukogude rahva poliitilise ja tööalase aktiivsuse tõusu tingimustes. EKP XIII kongressi 723 otsustava ja 114 nõuandva hääleõigusega delegaati esindasid 50 488 NLKP liiget ja liikmekandidaati.⁴ Seega olid tuhanded uued teovõimelised inimesed lülitunud parteitöösse, rikastanud

¹ «Rahva Hääli» nr. 289, 9. detsembril 1960 ja «Eesti Kommunist», nr. 1, 1964, lk. 25.

² B. Viiding, Kommunistliku töö kollektiivides, Tallinn 1961, lk. 44.

³ «Eesti Kommunist» nr. 2, 1960, lk. 34 ja «Eesti Kommunist» nr. 10, 1961, lk. 24.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 95, 119.

Eestimaa Kommunistlikku Parteid oma kogemuste ja teadmistega.

EKP Keskkomitee sekretäride L. Lentsmani ja O. Merimaa ettekannete põhjal arutas kongress läbi NLKP kolmanda programmi projekti ja põhikirja projekti ning tegi kokkuvõtted nende dokumentide tundmaõppimise ja analüüsimise käigust parteiorganisatsioonides ja töötajate kollektiivides.

Programmi ja põhikirja projektide tutvustamiseks kasutati kõiki poliitilise töö vorme ja vahendeid. Sellest tööst võtsid osa kümned tuhanded lektorid, kõnelejad, agitaatorid, samuti juhtivad partei-, nõukogude, ametiühingu-, komsomoli- ja majandustöötajad. Kongressi eel toimus vabariigis 5392 koosolekut, millest võttis osa 222 603 inimest. Nendel koosolekutel esines ettepanekute ja sõnavõttudega 17 244 inimest. Põhjalikult arutati programmi ja põhikirja projekte linnade ja rajoonide parteikonverentsidel ning parteiorganisatsioonides. Arutamisest võttis osa ligemale 30 000 kommunisti, kusjuures konkreetsete ettepanekutega esines üle 6000 inimese.¹

Kongressi ettekannetes ning delegaatide sõnavõttudes analüüsiti kogu parteid erutavaid probleeme, tema programmi, poliitikat ja organisatsioonilisi printsiipe.

EKP Keskkomitee aruande esitas Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin ja revisjonikomisjoni aruande komisjoni esimees G. Aleksejev. Kongress analüüsis aruandeperioodil tehtud tööd ja kavandas vabariigi parteiorganisatsiooni edasised ülesanded. Kongressi otsustes näidati, kuidas tuleb arvestada elu nõudeid, veenda rahvahulki ja suunata neid järjekordsete ülesannete täitmisele.

Kongress pidas eriti tähtsaks kiiresti kasvavate tööstusharude tugevdamist kvalifitseeritud spetsialistidega, kaadri ettevalmistamise laiendamist tootmistöö kõrval, samuti uute võimsuste käikulaskmise lühendamist, ehitustööde maksumuse alandamist ja kvaliteedi parandamist.

Kongress asetas parteiorganisatsioonide ette nõude, et nad täiustaks põllumajanduse juhtimise meetodeid, otsiks uusi võimalusi põldude saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse suurendamiseks, tööviljakuse tõstmiseks ning toodangu omahinna alandamiseks.

Kongress märkis, et kõik kasvatustöö vahendid ja jõud

¹ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 3, l. 26, 30.

tuleb suunata sellele, et põhjalikult selgitada töötajatele NLKP programmis esitatud ideid ja ülesandeid. Pearõhk propagandatöös tuli asetada töötajate internatsionaalsele kasvatamisele, rahvaste sõpruse edasisele tugevdamisele.

EKP XIII kongress kiitis heaks NLKP programmi ja põhikirja projekti ning pöördus vabariigi töötajate poole üleskutsega täita õigeaegselt NLKP XXII kongressi auks võetud kõrgendatud sotsialistlikud kohustused.

Kongress valis Keskkomitee ja revisjonikomisjoni uue koosseisu ning 22 otsustava ja 3 nõuandva hääleõigusega delegaati NLKP XXII kongressile.¹

*

NLKP XXI kongress tõstas vahetult päevakorda partei põhiülesande — ehitada üles meie maal kommunistlik ühiskond — ning formuleeris uue arenguetapi lähemad eesmärgid. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvude koostisosana määras kongress kindlaks ka Eesti NSV rahvamajanduse ja kultuuri arendamise ülesanded aastaiks 1959—1965.

Ehkki pärast NLKP XXI kongressi maad võtma hakanud subjektivism vajutas oma pitseri ka EKP tegevusele, laiendas ta oma suunavat mõju vabariigi kõikidel elualadel. Märnatavalt kasvas EKP osa ja vastutus mitte ainult vabariikliku, vaid ka üleliidulise tähtsusega poliitiliste, majandus- ja kultuurialaste ülesannete lahendamisel.

Juurutades üha täiuslikumaid organisatsioonivorme ühiskondliku elu ja tootmise alal, saavutas EKP aastail 1959—1961 hinnatavaid tulemusi tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri arendamisel, samuti töötajate kasvatamisel ning nende loomingulise initsiatiivi esiletoomisel.

Rahvahulkade loova ülesehitustöö juhtimisega omandas EKP uusi rikkalikke poliitilise töö kogemusi.

¹ EKPA, f. 1, nim. 205, s.-ü. 2, l. 208—210.

SÜNDMUSTE KROONIKA

- 1953, 3.—7. september — NLKP Keskkomitee pleenum
- 1958, 28.—30. jaanuar — EKP X kongress
- 1959, 8.—9. jaanuar — EKP XI kongress
- 1959, 27. jaanuar — 5. veebruar — NLKP XXI erakorraline kongress
- 1959, veebruar — Eesti NSV Ajakirjanike Liidu loomine
- 1959, 24.—29. juuni — NLKP Keskkomitee pleenum
- 1959, 23.—24. juuli — EKP Keskkomitee pleenum
- 1959, 20.—30. september — EKP Keskkomitee pleenum
- 1959, 14. oktoober — Kommunistliku töö kollektiivi nimetuse eest võitlevate brigaadide I vabariiklik nõupidamine
- 1959, 22.—25. detsember — NLKP Keskkomitee pleenum
- 1960, 25. jaanuar — EKP Keskkomitee IX pleenum
- 1960, 28.—29. jaanuar — ELKNU X kongress
- 1960, 11.—12. veebruar — Vabariiklik nõupidamine massilise poliitilise töö küsimustes
- 1960, 16.—17. veebruar — EKP XII kongress
- 1960, 19. aprill — EKP Keskkomitee II pleenum
- 1960, 13.—14. juuni — EKP Keskkomitee III pleenum
- 1960, 13.—16. juuli — NLKP Keskkomitee pleenum
- 1960, 20.—21. juuli — üldlaulupidu
- 1960, 4. august — EKP Keskkomitee IV pleenum
- 1960, 28.—30. september — I õpetajate vabariiklik kongress
- 1960, november — Kommunistlike ning töölisparteiude nõupidamine Moskvast
- 1960, 7.—9. detsember — EKP Keskkomitee V pleenum
- 1961, 10.—18. jaanuar — NLKP Keskkomitee pleenum
- 1961, juuli — Haridusala töötajate ja parteiaktiivi vabariiklik nõupidamine
- 1961, 6.—7. juuni — EKP Keskkomitee VII pleenum
- 1961, 27.—29. september — EKP XIII kongress
- 1961, 17.—31. oktoober — NLKP XXII kongress
- 1965, 27.—29. september — NLKP Keskkomitee pleenum

ISIKUNIMEDE REGISTER

- Aigla, Hillar — 19
 Aleksejev, Grigori — 58, 74
 Allik, Alma — 50
 Aman, Salme — 50
 Ani, Valter — 7
 Auster, Lydia — 52
 Bach, Aino — 52
 Brandt, Eduard — 22, 23
 Brežnev, Leonid — 42
 Bronštein, Mihhail — 29, 40
 Buttel, Aleksandra — 50
 Eero, Heli — 36
 Einmann, Eduard — 52
 Evanen, Olga — 36
 Ernesaks, Gustav — 52
 Gitalov, Aleksander — 66
 Gromov, Aleksander — 32
 Hint, Aadu — 52
 Jaanimägi, Endel-Johannes — 23
 Kallaste, Heino — 28
 Kapp, Eugen — 52
 Kapp, Villem — 52
 Kask, Harald — 38
 Kaugver, Raimond — 53
 Keer, Richard-Paul — 61
 Keskküla, Salme — 36
 Kokk, Aleida — 36
 Konist, Elmar — 19
 Kossõgin, Aleksei — 8
 Kronk, Leonhard — 21
 Käbin, Johannes — 5, 6, 7, 26,
 53, 58, 74
 Kärber, Kristjan — 19
 Laus, Albert — 44
 Leberecht, Hans — 52
 Lenin, Vladimir Iljitš — 3, 11,
 12, 41, 44, 48, 59, 66
 Lentsman, Leonid — 5, 74
 Liives, Ardi — 52
 Lill, Aleksander — 64
 Lulla, Heino — 19
 Manukovski, Nikolai — 66
 Merimaa, Otto — 74
 Müürisepp, Aleksei — 5, 6, 7,
 32, 38
 Okas, Evald — 52
 Ovsjannikov, Boriss — 21
 Pankratov, Aleksandr — 65
 Parve, Ralf — 52
 Peetrimägi, Ants — 32
 Poom, Marie — 36
 Potsupailo, Jakov — 5
 Raid, Jaroslav — 61
 Rannet, Egon — 52
 Ranno, Roman — 36
 Rinken, Leonora — 50
 Ruubel, Heldur — 19
 Sarap, Artur — 5
 Semper, Johannes — 52
 Smuul, Juhan — 52
 Taalberg, Adolf — 5
 Tamberg, Heino — 52
 Teppo, Armilde — 19
 Tormis, Veljo — 52
 Trikubova, Valentina — 36
 Tumanskaja, Meeri — 36
 Tõnurist, Edgar — 32
 Ušanjov, Fjodor — 32
 Vaarandi, Debora — 52
 Vader, Artur — 63
 Valdov, Alfred — 21
 Veimer, Arnold — 5, 7
 Viiding, Bernhard — 19, 36, 73
 Väljas, Vaino — 71

SISUKORD

EKP tegevus NLKP XXI kongressi otsuste täitmisel tööstuse alal	3
EKP abinõud põllumajanduse edasiarendamiseks	24
EKP tegevus ideoloogilisel alal	41
EKP edasine organisatsiooniline tugevnemine, tema töövormide ja -meetodite täiustumine	57
Sündmuste kroonika	77
Isikunimede register	78

Якобсон Иоханнес
Коммунистическая партия
Эстонии в 1959—1961 годах
На эстонском языке
Издательство «Ээсти раамат»,
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja M. Laido
Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa
Tehniline toimetaja R. Lillema
Korrektor O. Kajando

Laduda antud 23. XII 1968. Trükkida an-
tud 3. III 1969. Trükipaber nr. 1 —
Staicele Paberivabrik, Läti NSV. 54×84/16.
Trükipoognaid 5. Tingtrükipoognaid 4.2.
Arvestuspoognaid 4.61. Trükiarv 500.
MB-01168. Tellimise nr. 7837. Trükkikoda
«Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind 29 kop.

1—6—5

Liljevald, Aleksander — 56
Lõhmus, Aleksander — 32
Hind, Aadu — 32
Jaanimägi, Endel-Johannes — 23
Kallaste, Heino — 28
Kapp, Eugen — 52
Kapp, Villem — 52
Kask, Harald — 38
Kaugver, Raimond — 53
Kees, Richard Paul — 61
Keekküla, Salme — 39
Kokk, Aaida — 36
Kouvi, Elmar — 19
Kosõgin, Aleksei — 8
Kronk, Leonhard — 21
Kubin, Johannes — 5, 6, 7, 20,
33, 38, 74
Kärber, Kristjan — 19
Laus, Albert — 44
Leberecht, Hans — 32
Lepin, Vladimir Iljits — 3, 11,
12, 41, 44, 48, 59, 60

Patrimagi, Ants — 32
Pocul, Marie — 36
Põlluste, Jakob — 3
Raid, Jaak — 61
Rebas, Egon — 52
Raua, Roman — 36
Rinkas, Leenora — 30
Ruuhei, Heidur — 19
Sarap, Artur — 5
Sõõper, Johannes — 52
Smuul, Juhan — 52
Paalberg, Aask — 5
Tamborg, Heino — 52
Teppo, Arulda — 19
Tormis, Veijo — 52
Triitubova, Valentina — 36
Tumanskaja, Moeri — 36
Tõnurist, Edgar — 42
Usanjow, Fjodor — 32
Vaarandi, Debora — 52
Vaider, Artur — 53
Vaider, Alfred — 21
Vetmar, Arnold — 5, 7
Viding, Bernhard — 19, 36, 73
Väljas, Vaino — 71

29 kop.

A-29710

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00403240 7